

Startrapportage monitoring- en evaluatie van Tijd voor Sport, Samen voor Sport en de Kracht van Sport

Onderzoek uitgevoerd door het W.J.H. Mulier Instituut,
centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

In opdracht van het Ministerie van VWS, directie Sport

**Mark van den Heuvel
Marieke van Schendel**

© *W.J.H. Mulier Instituut*
's-Hertogenbosch, januari 2008

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Achtergrond	5
1.2	Opzet en werkwijze	6
2.	Meting pijler Bewegen	7
2.1	Nationaal Actieplan Sport en Bewegen	7
2.1.1	Combinorm volwassenen	8
2.1.2	Inactiviteit volwassenen	8
2.1.3	Beweegnorm jongeren	8
2.1.4	Beweegnorm ouderen	9
2.1.5	Beweegbeleid bedrijven	10
2.2	Gezonde sportbeoefening	10
2.2.1	Sportblessures	10
2.2.2	Erkenning sportgeneeskunde	11
2.2.3	Uitvoering preventieve sportmedische begeleiding	12
3.	Meting pijler Meedoen	13
3.1	School en Sport	13
3.1.1	Alliantie School en Sport samen sterker	13
3.1.2	Impuls brede scholen, sport en cultuur	15
3.2	Gemeenten aan zet	16
3.3	Nieuwe sportmogelijkheden	17
3.4	Meedoen allochtone jeugd door sport	19
3.5	Integratie sporters met een beperking	21
3.6	Waarden en normen: doping	21
3.7	Masterplan arbitrage	22
3.8	Sportkader	24
4.	Meting pijler Presteren	27
4.1	Talentontwikkeling	27
4.1.1	Talenterkenning en -ontwikkeling	27
4.1.2	Talentontwikkeling en onderwijs	28
4.2	Stipendiumregeling	29
4.3	Coaches aan de top	30
4.4	Topsportevenementen	31
4.5	Innovatie	31
5.	Nederland Sportland	33
5.1	Inleiding	33
5.2	De Physical Activity Level index (PAL)	33
5.3	De Sport-for-all index	34
5.3.1	Sportdeelname	34
5.3.2	Lidmaatschap sportverenigingen	34
5.3.3	Vrijwilligerswerk	35

5.3.4	Nederland en het buitenland	36
5.4	De Sport-aan-de-top index	37
5.4.1	Trots op Nederland door sportprestaties	38
5.4.2	Kijkcijfers sport op televisie	39
6.	Slotbeschouwing	43
7.	Literatuuropgave	45
8.	Geraadpleegde personen	48

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Eind 2005 verscheen de nieuwe sportnota van het ministerie van VWS, *Tijd voor sport - Bewegen, Meedoen, Presteren*. Een verdere uitwerking van de nota vond plaats in 2006 met het uitvoeringsprogramma *Samen voor Sport*. In 2007 verscheen de beleidsbrief *De kracht van sport* waarin de nieuwe staatssecretaris een concreet vervolg geeft aan het ingezette beleidsprogramma sport. Waar de nota de grote lijnen aangeeft van het sportbeleid, worden in het uitvoeringsprogramma en in de beleidsbrief concrete deelprogramma's geformuleerd met bijbehorende doelstellingen en resultaten.

De nota, het uitvoeringsprogramma en de beleidsbrief zijn resultaatgericht en bevatten diverse indicatoren aan de hand waarvan het behalen van de doelstellingen in kaart kan worden gebracht. Daarom wordt door VWS veel waarde toegekend aan monitoring en evaluatie. Aan het einde van de periode moet duidelijk worden of met de ingezette middelen de programma's zijn uitgevoerd en de doelstellingen zijn bereikt. De nadruk op monitoring en evaluatie past in een outputgericht beleid waarbij niet alleen informatie wordt gegeven over de ingezette middelen maar ook over de behaalde resultaten en effecten.

Het ministerie van VWS heeft het Mulier Instituut gevraagd een instrument te ontwikkelen en een plan van aanpak te schrijven voor de monitoring en evaluatie van de sportnota, het uitvoeringsprogramma en de beleidsbrief in de komende jaren (Van den Heuvel, 2007).

Het instrument dient drie doelstellingen:

1. Monitoring en evaluatie van de speerpunten van het sportbeleid zoals vastgelegd in de diverse prestatie- en resultaat afspraken (output indicatoren).
2. Monitoring en evaluatie van de bredere (maatschappelijke) effecten van het sportbeleid via indexcijfers (outcome indicatoren).
3. Positioneren van Nederland als sportieve samenleving, mede op basis van benchmark met het buitenland (vergelijkende analyse).

De monitoring en evaluatie omvat drie belangrijke momenten. Een beginmeting in 2007, een tussenrapportage in het najaar van 2008 en een eindrapportage in 2011.

In dit rapport wordt de beginmeting van het monitoring- en evaluatietraject gepresenteerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van het eerder ontwikkelde instrument en het plan van aanpak. Deze eerste meting heeft betrekking op de periode tot en met het verschijnen van de beleidsbrief Sport (16 oktober 2007). De beschrijving van de projecten valt uiteen in een beschrijving van de resultaatafspraken en van de voortgang. In de beschrijving van de resultaatafspraken worden de doelstellingen van het project weergegeven zoals neergelegd in de nota *Tijd voor Sport*, in het uitvoeringsprogramma en voor wat betreft een aantal aanpassingen, in de beleidsbrief *De kracht van sport*. De ontwikkelingen per (sub)thema worden vooral beschreven onder de kopjes 'voortgang'.

In paragraaf 1.2 wordt een totaaloverzicht gegeven van de programma's in *Samen voor sport*, aangevuld met die van *De kracht van sport*. Hoofdstuk 2, 3 en 4 geven respectievelijk een overzicht van de stand van zaken rondom de pijler Bewegen, de pijler Meedoen en de pijler Presteren. In hoofdstuk 4 wordt Nederland als sportieve samenleving in 2006/2007 beschreven.

1.2 Opzet en werkwijze

Bij de uitvoering van de monitoring en evaluatie zijn twee uitgangspunten gehanteerd:

- Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande instrumenten, dus van data die toch al worden verzameld;
- Er wordt samengewerkt met TNO (gezondheid), SCP (meedoen), NOC*NSF (presteren) als landelijke partijen die op onderdelen ontwikkelingen in de sport monitoren. Het Mulier Instituut heeft een coördinerende rol bij het monitortraject en voert de evaluatie uit.

Schema 1 geeft een overzicht van de drie verschillende niveaus waarop in de nota en het uitvoeringsprogramma doelstellingen zijn geformuleerd (Van den Heuvel 2007). Aan deze niveau's wordt in de komende hoofdstukken invulling gegeven. Per pijler wordt beschreven welke projecten/ (deel)programma's centraal staan in de nota Tijd voor Sport en in het uitvoeringsprogramma Samen voor sport en wat de stand van zaken is rond de projecten (beginmeting).

Schema 1. Drie niveaus waarop in *Tijd voor sport* doelstellingen zijn geformuleerd (* uitbreiding of versterking in *de Kracht van sport*)

Niveau 1 Deelprogramma's c.q. beleidsprioriteiten	Niveau 2 De pijlers Bewegen, Meedoen en Presteren	Niveau 3 De ambitie 'Sportieve samenleving' (NL Sportland)
<p>Deelprogramma gezond door sport</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nationaal Actieplan Sport & Beweging * • Gezonde sportbeoefening <p>Deelprogramma's meedoen door sport</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alliantie School en Sport samen sterker • Impuls brede scholen sport en cultuur * • Sportiviteit en respect • Meedoen allochtone jeugd door sport • Vernieuwen lokaal sportaanbod • Gehandicaptensport * <p>Deelprogramma's sport aan de top</p> <ul style="list-style-type: none"> • Coaches aan de top • Talenterkenning en talentontwikkeling * • Topsportevenementen • Innovatie 	<p>Pijler 1 Bewegen</p> <ul style="list-style-type: none"> • In Nederland bewegen mensen voldoende <p>Pijler 2 Meedoen</p> <ul style="list-style-type: none"> • In Nederland doen mensen maatschappelijk mee via sport <p>Pijler 3 Sport aan de top</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nederland telt internationaal mee in de topsport 	<p>Nederland is een Sportland (Sportieve Samenleving)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sport draagt bij aan een gezonde samenleving • Sport draagt bij aan een sociale samenleving • Sport draagt bij aan een trotse, zelfbewuste samenleving

2. Meting pijler Bewegen

Het kabinet wil bereiken dat mensen voor hun gezondheid meer gaan sporten en bewegen en dat de keuze voor een gezonde en actieve leefstijl de logische keuze van de burger zelf wordt (VWS 2005a). Het kabinet wil daarnaast randvoorwaarden scheppen voor een gezonde sportbeoefening. Om deze doelstelling te bereiken worden de volgende programma's ingezet: Nationaal Actieplan Sport en Bewegen en gezonde sportbeoefening. De doelstellingen en huidige stand van zaken van de programma's worden in dit hoofdstuk besproken.

2.1 Nationaal Actieplan Sport en Bewegen

In 2006 heeft de overheid een 'Nationaal Actieplan Sport en Bewegen' (NASB) opgesteld dat het kader zal vormen voor een actief overheidsbeleid in de jaren 2007-2011. Doel daarvan is het aantal Nederlanders dat aan de vigerende normen voor gezonde beweging voldoet te vergroten en het aantal Nederlanders dat niet aan deze normen voldoet te verminderen (VWS 2005b). Het NASB richt zich op vijf aandachtsgebieden: wijk, school, werk, zorg en sport. De nieuwe campagne '30 minuten bewegen' vormt daarin de spil. Er bestaan verschillende beweegnormen:

Nederlandse Norm Gezond Bewegen

- Jongeren (tot en met 17 jaar)

Als beweegnorm voor jongeren geldt dat zij dagelijks (zomer en winter) één uur tenminste matig intensief lichamelijke actief moeten zijn, waarbij de activiteiten minimaal twee maal per week gericht zijn op het verbeteren of handhaven van de lichamelijke fitheid (kracht, lenigheid en coördinatie). Matig intensief bewegen betekent voor jongeren bijvoorbeeld aerobics of skateboarden tot hardlopen (8 km/uur).

- Volwassenen (18 tot en met 54 jaar)

De NNGB houdt voor volwassenen in dat zij dagelijks (zomer en winter) minstens een half uur minimaal matig intensief bewegen. Voor volwassenen betekent dit bijvoorbeeld stevig wandelen (5 km/uur) of fietsen (16 km/uur).

- Ouderen (55-plussers)

Als beweegnorm voor ouderen geldt dat zij tenminste een half uur matig intensieve lichamelijke activiteit dienen na te streven op minimaal vijf dagen van de week (zomer en winter). Matig intensieve beweging betekent voor 55-plussers wandelen in een tempo van 4 km per uur of fietsen met een snelheid van 10 km per uur.

Fitnorm

Gezonde volwassenen zouden tenminste drie keer per week gedurende minimaal 20 minuten zwaar intensief actief moeten zijn.

Combinorm

De combinorm is een combinatie van de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) en de fitnorm. Iemand voldoet aan de combinorm wanneer hij/zij aan tenminste één van de beide normen voldoet.

Middels de monitor Bewegen en Gezondheid 2004/2005 (Hildebrandt e.a. 2007) kan dit actieplan gevolgd worden (de definitieve cijfers over 2006 zijn per september 2007 nog niet bekend). De gegevens worden met name verzameld door middel van de permanente enquête Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN). Ongeveer 8.000 respondenten van 12 jaar en ouder krijgen per jaar enkele algemene vragen over bewegen voorgelegd en ongeveer 2.500 respondenten krijgen daarnaast een uitgebreide set vragen over bewegen voorgelegd. De totale netto respons op deze monitor bedraagt ongeveer de helft van het aantal benaderde respondenten.

2.1.1 Combinorm volwassenen

Resultaatafspraken

Eén doel van het uitvoeringsprogramma is dat een toenemend aantal volwassenen moet voldoen aan de combinorm. Volgens de indicatoren van dit programma, moet in 2010 65 procent van de volwassenen aan de combinorm voldoen.

Voortgang

Het aandeel Nederlanders van 18 jaar en ouder dat in 2005 aan de combinorm voldoet, is 63 procent (Hildebrandt e.a. 2007).

Op grond van deze gegevens is in de beleidsbrief Kracht van Sport van september 2007 aangegeven dat de doelstelling van 65 procent in 2010 is opgehoogd tot 70 procent van de volwassenen die in 2012 aan de combinorm moet voldoen.

2.1.2 Inactiviteit volwassenen

Een ander doel van dit actieplan is het terugdringen van de inactiviteit van Nederlanders. Iemand is inactief wanneer hij of zij op geen enkele dag in zomer én winter tenminste dertig minuten lichamelijk actief is.

Resultaatafspraken

Het deel van de volwassen bevolking dat gemiddeld geen enkele dag per week voldoende beweegt, moet in 2010 teruggedrongen zijn van 8 procent (in 2004) naar 7 procent.

Voortgang

Volgens de gegevens van OBiN (Hildebrandt e.a. 2007) is het percentage inactieve Nederlanders van 18 jaar en ouder in 2005 al teruggedrongen tot onder de 6 procent. Dit percentage is redelijk gedaald sinds 2000 (toen was 9% van de volwassenen inactief). In de beleidsbrief 'Kracht voor Sport' van september 2007 is aangegeven dat de doelstelling van 7 procent inactieve volwassenen in 2010 is bijgetrokken tot 5 procent in 2012.

2.1.3 Beweegnorm jongeren

Resultaatafspraken

In 2010 dient het percentage jeugdigen dat de beweegnorm haalt naar 40 procent gestegen te zijn.

Voortgang

Bij het in kaart brengen van bewegen door de jeugd is uitgegaan van dertig minuten per dag matig intensieve lichamelijke activiteit. Ten opzichte van de formele norm voor jeugdigen van 60 minuten per dag leveren de gegevens dan ook een flinke overschatting op van het aantal jeugdigen dat aan deze formele norm voldoet. Volgens OBiN (Hildebrandt e.a. 2007) voldoet 33 procent van de jeugdige Nederlanders in 2005 aan de (gedeeltelijk gecorrigeerde) beweegnorm NNGB (dagelijks dertig minuten matig intensieve lichamelijke activiteit). In de beleidsbrief ‘Kracht voor Sport’ van september 2007 is aangegeven dat de doelstelling van 40 procent is opgehoogd tot 50 procent van de jongeren die in 2012 aan de beweegnorm moet voldoen.

2.1.4 Bewegnorm ouderen

Bij het in kaart brengen van de gegevens van het beweeggedrag van ouderen is gebruik gemaakt van de gegevens over de jaren 2001 tot en met 2006 uit de module ‘Gezondheid’ van het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS). Gemiddeld genomen was er informatie beschikbaar van ongeveer 6.000 deelnemers per jaar.

Resultaatafspraken

Volgens de overheid dient in 2010 50 procent van de 65-plussers aan de NNGB te voldoen (Ouderenbeleid in het perspectief van de vergrijzing, Kabinetsnota, mei 2005, VWS).

Voortgang

Uit de gegevens van de POLS-module (Hildebrandt e.a. 2007) blijkt dat zowel in 2005 als in 2006 56 procent van de 65-plussers de beweegnorm NNGB halen. Het streven is om dit percentage te handhaven. Deze doelstelling voor ouderen is niet gespecificeerd in de beleidsbrief *De kracht van sport* van september 2007.

Overzicht beweegnormen

Tot slot wordt in de onderstaande tabel de hierboven besproken doelstellingen en de uitgangssituatie met betrekking tot de verschillende beweegnormen samengevat.

Tabel 2.1 Bewegnorm volwassenen, jongeren en ouderen (realisatie en doelstelling)

	Realisatie 2005	Doelstelling 2010 Tijd voor Sport	Doelstelling 2012 beleidsbrief
Combinorm volwassenen	63%	65%	70%
Inactiviteit volwassenen	6%	7%	5%
Beweegnorm jongeren	33%	40%	50%
Beweegnorm ouderen	56%		

2.1.5 Bewegbeleid bedrijven

Voldoende beweging op het werk is van belang voor het bevorderen van de gezondheid van werknemers door vermindering van gezondheidsrisico's van bewegingsarm werk. TNO Kwaliteit van Leven heeft in 1996, 2003 en 2006 via een telefonische enquête onder 970 bedrijven onderzocht in hoeverre bewegingsprogramma's bij bedrijven voorkomen. De term bewegingsprogramma wordt gedefinieerd als activiteiten die op regelmatige basis (minimaal één keer per maand) binnen of buiten werktijd worden georganiseerd door het bedrijf of instelling en aangeboden worden aan de werknemers (Simons e.a. 2007).

Resultaatafspraken

In 2010 wil de overheid een toename van bedrijven met een beweegbeleid zien van 14 procent naar 25 procent.

Voortgang

In 1996 en 2003 kwam naar voren dat in totaal 14 procent van de Nederlandse bedrijven met 50 werknemers of meer één of andere vorm van een bewegingsprogramma in huis heeft. De laatste meting in 2006 wees uit dat dit percentage organisaties met bewegingsstimulering inmiddels gestegen is naar 32 procent.

Tabel 2.2 Aantal bedrijven met sportstimulering

	1996	2003	2006	2010
Sport- en beweegactiviteiten op het werk	14%	14%	32%	25%

2.2 Gezonde sportbeoefening

Sportbeoefening kan leiden tot overbelasting of blessures. Dat hoort nu eenmaal bij intensieve bewegingsactiviteiten. Veel leed is te voorkomen met goede begeleiding en instructie en het gebruiken van beschermingsmiddelen. De sportsector heeft knelpunten op dit terrein aangepakt, mede omdat daar al jaren aandacht voor is in het beleid van zowel de sportorganisaties als de overheid. Het kabinet richt zich daarbij vooral op het kwaliteitsbeleid in de sportgeneeskunde, de sportmedische begeleiding van topsporters en doelgerichte blessurepreventieprogramma's (VWS 2005a).

2.2.1 Sportblessures

Voor een gezonde sportbeoefening dient het aantal sportblessures teruggebracht te worden. Volgens de monitor Bewegen en Gezondheid 2004/2005 (Hildebrandt e.a. 2007) waren er in 2004 8,4 miljoen sporters en hebben er in de periode 2000-2004 jaarlijks gemiddeld 1,5 miljoen mensen een sportblessure opgelopen.

Resultaatafspraken

De kans op een blessure per 1.000 uur sportbeoefening (incidentiedichtheid) dient in 2010 gedaald te zijn met 10 procent naar 0,9 letsels. Dit is voor alle sporten bij elkaar genomen.

Voortgang

In 2004 is de incidentiedichtheid 1,0. Voor het verstrekken van blessurepreventieprogramma's worden leefstijlcampagnes gehouden via ZonMw en heeft Consument & Veiligheid samen met NOC*NSF een informatieve website opgesteld. TNO registreert via het Blessure Informatie Systeem (BIS). Het BIS biedt maatwerkadvies op het gebied van blessurepreventie voor verschillende takken van sport. Daarnaast worden door het ministerie van VWS middelen beschikbaar gesteld aan sportorganisaties voor blessurepreventieve activiteiten.

Tabel 2.3 Kans op blessures

	Realisatie 2004	Doelstelling 2010
Incidentiedichtheid sportblessures	1,0*	0,9

*Is de gemiddelde kans op een blessure per 1.000 uur sport beoefening (recreatief, training, wedstrijd)

2.2.2 Erkenning sportgeneeskunde

Het kabinet vindt een verdere ontwikkeling en betere toegankelijkheid van de sportgeneeskunde van belang. Het kwaliteitsbeleid van sportgeneeskunde wordt dan ook verbeterd. Dit kwaliteitsbeleid wordt in belangrijke mate vanuit het sportbeleid van de overheid bekostigd, omdat de sportgeneeskunde geen rechtstreekse toegang heeft tot de kwaliteitsorganen in de zorg (VWS 2007a).

Resultaatafspraken

In 2008 dient sportgeneeskunde een volwaardige plaats in de beroepen- en opleidingsstructuur gezondheidszorg te hebben. Via de inspanningsfysiologie en blessurebehandeling ontwikkelt de sportgeneeskunde zich naar een herkenbare discipline met een breed onderzoeksterrein en wordt gevoed met vragen uit de klinische praktijk.

Voortgang

In 2004 zijn er 45 sportmedische instituten en centra, waarvan 30 binnen ziekenhuizen (VWS 2005b). In deze centra werden in dat jaar ongeveer 100.000 verrichtingen gedaan, waarvan 75 procent gericht was op het behandelen van blessures en 25 procent gericht op preventie en prestatieverbetering. Daarnaast is er een derdelijns voorziening (topklinische) sportgeneeskunde voor zowel top- als breedtesporters in het Universitair Centrum Sportgeneeskunde te Utrecht.

Het onderzoeksprogramma *Sport, Bewegen en Gezondheid* van ZonMw is mede opgezet om de sportgeneeskundige kennis te verhogen en te borgen. In 2007 heeft dit programma een tweede tranche gekregen (ZonMw 2007). Met dit programma wil ZonMw ten eerste de onderzoeksinfrastructuur op het terrein van sport, bewegen en gezondheid versterken en verankeren. Ten tweede willen zij de kennis vergroten op een aantal specifieke thema's. Ten derde wil zij kennistransfer bevorderen en voorwaarden creëren voor de implementatie van onderzoeksresultaten.

Iedere provincie beschikt daarnaast inmiddels over tenminste één sportmedische instelling (SMI), die veelal op meerdere locaties actief is. Wel blijken in het noorden en oosten van Nederland de meeste sportartsen werkzaam versus de minste in het zuiden. Afgaande op de

werkelijke productie in de laatste jaren is sprake van een zeer sterke toename van de vraag naar sportgeneeskundige expertise. Dit omvat dan zowel preventie als behandeling/advisering.

In 2006/2007 zijn er 29 sportartsen in opleiding (Capaciteitsorgaan 2007). Voor een goede marktwerking in het nieuwe zorg(verzekerings)stelsel was het noodzakelijk de opleidingen in de zorg los te koppelen van de gewone premiemiddelen. Voor de opleidingen is een speciaal Opleidingsfonds in het leven geroepen, dat per 1 januari 2007 in werking is gegaan. De sportgeneeskunde is evenwel niet toegelaten tot het Opleidingfonds. Daarom wordt er nu een aparte regeling getroffen om er voor te zorgen dat de opleiding tot sportarts in stand kan blijven (VWS 2007a).

2.2.3 Uitvoering preventieve sportmedische begeleiding

Naast de afname van sportblessures en de erkenning van sportgeneeskunde dient in 2008 de uitvoering preventie sportmedische begeleiding voor topsporters in maximaal vier regionale centra georganiseerd te zijn (VWS 2005a).

Resultaatafspraken

In 2010 dient de ondersteuning van de sportmedische begeleiding voor topsporters beperkt te zijn tot drie of vier Topsport Medische Centra (TMC's). De begeleiding wordt doelmatiger ingericht en meer geconcentreerd aangeboden in plaats van via alle landelijke sportorganisaties afzonderlijk.

Voortgang

Vanaf 2008 komt er voor de topsport een nieuwe regeling op medisch gebied: *Gezond aan de Top*. Daarmee wordt beoogd het aanbod van en de vraag naar topsportmedische begeleiding waar nodig te verbeteren. Sportmedische instellingen, sportartsen, sportfysiotherapeuten en sportmassieurs zullen hierdoor nog nadrukkelijker kunnen en moeten gaan samenwerken (NOC*NSF 2007a). Er komt een totaalprogramma waarin de bijdragen van Lotto, Achmea, NOC*NSF, sportbonden en VWS worden gebundeld en elkaar versterken. Door middel van dit programma vindt een eerlijker verdeling van de middelen plaats en ontvangen de topsporters kwalitatief hoogwaardiger en professioneler topsportmedische begeleiding. Focus ligt op topsportonderdelen die een bijdrage leveren aan de top 10 ambitie. De toepassing van de criteria t.a.v. aanbieders van topsportmedische zorg zal leiden tot 6 à 10 samenwerkingsverbanden van aanbieders. Dit zal een meer geconcentreerde en kwalitatief hoogwaardigere en doelmatige topsportmedische begeleiding met zich meebrengen. Bonden ontvangen vanaf 2009 alleen subsidie voor topsportmedische begeleiding als zij zaken doen met gecertificeerde centra. Het jaar 2008 is een overgangsjaar. Een gecertificeerd SMI dient een samenwerkingsverband (Topsport Medisch Samenwerkingsverband, TMS) aan te gaan met zo'n geregistreerde sport(para)medicus. Dit TMS dient aangemeld te zijn bij de Stichting tot Certificering van Actoren in de Sportgezondheidszorg. De voorwaarden t.a.v. kennisdeling tussen de samenwerkingsverbanden en universiteiten die gespecialiseerd zijn in topsportmedische zorg, zullen verder professioneler topsportmedische begeleiding leveren (VWS 2007a; VWS 2007b).

3. Meting pijler Meedoen

Het kabinet wil bereiken dat meer mensen elkaar ontmoeten via de sport en meedoen aan maatschappelijke activiteiten (VWS 2005a). Hierbij gaat speciale aandacht uit naar allochtone jeugd en mensen met een beperking. Daarnaast wil het kabinet dat mensen zich sportief gedragen en de (spel)regels accepteren. Om deze doelstellingen te realiseren worden de volgende programma's ingezet: opvoeden door sport en school; vernieuwen lokaal sportaanbod; meedoen allochtone jeugd door sport; versterken waarden en normen door sport en integrale buurtaanpak door sport. In dit hoofdstuk worden de doelstellingen en huidige stand van zaken van deze programma's besproken.

3.1 School en Sport

3.1.1 Alliantie School en Sport samen sterker

Sport biedt uitgelezen mogelijkheden voor opvoeding en onderwijs (VWS 2005a). De *Alliantie School en Sport samen sterker* streeft naar meer sport- en beweegmogelijkheden op en rond school door samenwerkingsverbanden tussen scholen en sportorganisaties. Zij legt het fundament voor een structurele gezonde en sportieve leefstijl, en daarmee voor een sportieve samenleving. Sport kan bovendien helpen de fysieke, mentale en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Omdat alleen bewegingsonderwijs niet leidt tot voldoende bewegen, is het belangrijk dat scholen intensief en structureel samenwerken met sportorganisaties, bijvoorbeeld voor naschoolse activiteiten of het beter benutten van sport- en speelruimtes in en om de school.

Resultaatafspraken

De samenwerking tussen school en sport moet leiden tot een gezamenlijk sport- en beweegaanbod, gezamenlijke kaderfuncties en -opleidingen, gezamenlijke multifunctionele accommodaties, samenwerking tussen topsport- en onderwijsvoorzieningen en tot samenwerking op het gebied van communicatie, monitoring en evaluatie. De Alliantie richt zich op primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs, op topsport én breedtesport, op regulier én speciaal onderwijs en op getalenteerde, normale, minder begaafde en inactieve leerlingen. Uiteindelijk moet in 2010 op 90 procent van alle scholen elke leerling dagelijks kunnen sporten binnen en buiten de schooluren.

Voortgang

Een belangrijke graadmeter van de Alliantie School en Sport is het aantal sportgeoriënteerde scholen (VWS 2005b; Alliantie School en Sport 2006). Een school is 'sportgeoriënteerd' als op alle schooldagen binnen en buiten de schooluren een passend sport- en beweegaanbod wordt geboden aan alle leerlingen. Hoe dit precies gemeten wordt, dient nog nader bepaald te worden. Voor het schooljaar 2005/2006 zou volgens het uitvoeringsprogramma 'Samen voor sport' slechts 1 tot 17 procent van de scholen sportgeoriënteerd zijn; voor 2006/2007 zal dit 7 tot 34 procent moeten zijn. Na afloop van het schooljaar 2007/2008 moet circa één derde van de scholen sportgeoriënteerd zijn. Daarna moet door middel van het opschalingsplan nog een grote slag worden gemaakt om in 2010 een percentage te bereiken van 90 procent.

Tabel 3.2 Doelstelling percentage sportgeoriënteerde scholen

	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2009/2010
Basisonderwijs	1%	7%	27%	90%
Voortgezet onderwijs	7%	15%	30%	90%
Beroepsonderwijs	17%	34%	51%	90%

De uitbreiding van het aanbod aan sport en bewegen vanuit de school naar vijf dagen per week en samenwerking met sportverenigingen vraagt vooral om meer structurele stimulering/financiering, voldoende en deskundig kader (vakleerkrachten en sportaanbieders) en modernisering (en uitbreiding) van accommodaties (Lagendijk 2006). Dit blijkt uit onderzoek van de DSP-groep, dat ook is opgenomen in het eindrapport van de Tijdelijke Commissie Brede Analyse (TCBA) (2007). Op basis van verschillende deelonderzoeken concludeert de TCBA dat bij ongewijzigd beleid en ontbrekende investeringen een (gezamenlijk) vijf daags sportaanbod niet gerealiseerd kan worden. Er zijn volgens de commissie diverse modellen mogelijk om een dergelijk aanbod wel te realiseren. Nader onderzoek zal nodig zijn om de financiële consequenties van deze modellen grondig door te rekenen. In alle modellen zullen echter substantiële investeringen in kader en accommodaties noodzakelijk zijn.

De hierboven geformuleerde doelstelling in 2005/2006, op basis van sportgeoriënteerde scholen, blijkt wellicht niet goed onderzocht te kunnen worden. Er is geen formele nulmeting gedaan bij aanvang van het programma en er vindt geen systematische registratie plaats van sportgeoriënteerde scholen. Het meten van (het aantal van) deze scholen wordt hierdoor bemoeilijkt. Het onderzoeksrapport *Aandacht voor sport en bewegen in het basis- en voortgezet onderwijs* van Sardes (2006), dat als deelonderzoek is gebruikt voor het eindrapport van TCBA, kan beschouwd worden als een soort nulmeting voor dagelijks sportaanbod binnen en buiten de schooluren. Hierin wordt geconcludeerd dat er in het basis- en voortgezet onderwijs op gemiddeld 2 dagen per week een les lichamelijke opvoeding wordt gegeven. Daarnaast bieden deze scholen hun leerlingen vele verschillende sport- en beweegactiviteiten aan. De precieze frequentie van dit binnenschoolse sport- en beweegaanbod wordt niet genoemd. Wat betreft het buitenschoolse sport- en beweegaanbod blijkt uit tabel 3.4 dat toernooien, clinics, openstellen van schoolplein na schooltijd en speciale sport- en beweegprojecten het meest worden aangeboden buiten schooltijd. Wanneer we gaan kijken of deze activiteiten elke dag worden aangeboden, blijken de cijfers niet hoog te liggen. Alleen het openstellen van het schoolplein na schooltijd wordt bij een groot deel van alle basisscholen gedaan.

Tabel 3.4 Buitenschools sport- en beweegaanbod in %

	Welke activiteiten worden het meest aangeboden?		Welke activiteiten worden elke dag aangeboden?	
	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Toernooien	45	-	1	-
Clinics/workshops/sportkennismakingslessen	29	45	1	1
Openstellen van schoolplein na schooltijd	24	5	21	3
Speciale projecten ter bevordering van sport en bewegen	21	22	1	-
Openstellen van gymzaal na schooltijd	5	34	1	3
Cursussen	5	11	-	-
Openstellen van sportvelden in de openlucht na schooltijd	3	12	2	4

Bron: Jepma & Van der Vegt (2006)

Wanneer wordt gekeken naar de omvang en frequentie van het aanbod van sportactiviteiten waar leerlingen buiten schooltijd aan deel kunnen nemen, blijkt dit bij 11 procent van de scholen in het basisonderwijs gemiddeld 5 dagen per week mogelijk, tegenover 5 procent in het voortgezet onderwijs. Bij hoeveel scholen dit binnen- en buitenschools sport- en beweegaanbod samen komt tot een dagelijks sport- en beweegaanbod, is niet duidelijk. Wel komt uit het onderzoek van Sardes naar voren dat er bij 8 procent van de scholen in het basisonderwijs plannen bestaan om sport en bewegen iedere dag op of via de school aan te bieden, tegenover 10 procent van de scholen in het voortgezet onderwijs. De meeste basisscholen en scholen in het voortgezet onderwijs die een planning hebben, denken het vijfdaags sportaanbod in het schooljaar 2006-2007 of 2007-2008 tot uitvoering te brengen.

Daarnaast is er wel duidelijk zicht op het (groeiend) aantal sportactieve scholen. Een school is sportactief wanneer zij naast het dagelijks sportaanbod een duidelijk sportprofiel hebben, hierin volop investeren en zich daarmee onderscheiden van de rest. Het gaat om scholen die LOOT-school zijn, lichamelijke opvoeding als examenvak aanbieden, sportklassen hebben, deelnemen aan scholencompetities, sport inzetten ten behoeve van andere onderwijskundige doelen, behalve met sportverenigingen ook intensief samenwerken met buurt en gemeente, en dergelijke (VWS 2005b). De lijst met sportactieve scholen wordt bijgehouden op www.schoolensport.nl; het betreft een certificering onder beheer van KVLO/NOC*NSF.

3.1.2 Impuls brede scholen, sport en cultuur

Vanaf 2008 wil het kabinet het beleid op het terrein van brede scholen, sport en cultuur bundelen en intensiveren. In het regeerakkoord en het beleidsprogramma zijn ambitieuze doelen gesteld die het kabinet graag samen met partners – gemeenten en de onderwijs-, sport- en cultuursector – wil realiseren. Het succes van de impuls voor brede scholen, sport en cultuur is mede afhankelijk van een integrale aanpak en samenwerking tussen overheden en maatschappelijke organisaties. Ter ondersteuning van deze aanpak stellen de ministeries van OCW en VWS vanaf 2008 een financiële impuls beschikbaar, bestemd voor de inzet van professionals die een brug vormen tussen meerdere sectoren (combinatiefuncties) en zodoende deze sectoren ook verbreden en versterken (VWS 2007e). Combinatiefuncties zijn functies voor professionals die bij één werkgever in dienst zijn, maar werkzaam zijn in of ten behoeve van meerdere sectoren (onderwijs, sport en cultuur).

Resultaatafspraken

Op het gebied van brede scholen, sport en cultuur heeft het kabinet voor 2012 de volgende ambities (VWS 2007c; VWS 2007e):

- de realisatie van 2.500 combinatiefuncties;
- het versterken van 10 procent van de sportverenigingen (circa 3.000 sterke sportverenigingen);
- het stimuleren van dagelijks sport- en beweegaanbod (vervolg brede analyse);
- de uitbreiding van het aantal brede scholen met sport- en cultuuraanbod in zowel het primair als het voortgezet onderwijs;
- het bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met één of meer kunst- en cultuurvormen.

Voortgang

Deze ambities lenen zich bij uitstek voor een gebundelde aanpak. Een samenhangend aanbod van onderwijs, sport en cultuur biedt een rijke leeromgeving waarin kinderen en jongeren de kans krijgen om hun talenten optimaal te ontplooien, sociale vaardigheden op te doen en plezier te hebben. Via een brede school (een school die alle bronnen benut om de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten) kan een samenhangend en laagdrempelig aanbod worden gerealiseerd, waar op lokaal niveau structurele samenwerking tussen partners uit verschillende sectoren tot stand komt. De brede school vormt de schakel tussen het onderwijs, de opvang, sportverenigingen en culturele instellingen. Deze impuls zal in 2008 eerst worden toegepast in de G-31; het oplopende budget zal in de periode 2009-2011 ook ter beschikking komen aan de andere gemeenten (VWS 2007e).

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) gaat de combinatiefuncties monitoren. Over de monitoring van de sterke sportverenigingen (een sportvereniging is 'sterk' wanneer deze niet alleen in staat is om de eigen leden te bedienen, maar zich ook richtten op het onderwijs, de naschoolse opvang, de wijk en/of op de vaak kwetsbare doelgroepen die in verhouding minder aan sport doen) en het dagelijks sport- en beweegaanbod (vervolg brede analyse) moet nog worden nagedacht. Uitkomsten van deze monitor moeten zich in ieder geval laten vergelijken met de Brede School monitor (onder gemeenten en scholen), die in opdracht van het ministerie van OCW tweejaarlijks wordt uitgevoerd door Oberon.

3.2 Gemeenten aan zet

Samenwerking is cruciaal om volwassenen en jeugd in beweging te krijgen en te laten sporten. Door de inspanningen van sportverenigingen, scholen, buurt- en welzijnsorganisaties, organisaties voor buitenschoolse opvang en GGD'en moeten uiteindelijk de gewenste resultaten worden geboekt. Dit gebeurt onder andere door middel van de BOS-aanpak (VWS 2005a). De BOS-regeling, een tijdelijke stimuleringsregeling, beoogt door middel van sport achterstanden van jeugdigen (4-19 jaar) aan te pakken op het gebied van gezondheid, welzijn, onderwijs, opvoeding en sport en bewegen.

Resultaatafspraken

In 2006 zijn in totaal 443 aanvragen van 234 gemeenten gehonoreerd. Dat is ruim meer dan de doelstelling van 400 projecten. Deze projecten helpen met name de sociale samenhang en leefbaarheid te verbeteren, evenals de ondersteuning van jeugdigen met problemen met opgroeien. Het totale budget voor deze regeling bedraagt 80 miljoen euro voor de periode 2005-2011.

Voortgang

TNO Kwaliteit van Leven heeft begin 2007 hiervoor een verkennend onderzoek uitgevoerd (Bakker e.a. 2007). TNO constateert dat er een hiaat bestaat tussen de ideale situatie voor de evaluatie van de BOS-impuls en de feitelijke situatie. In het rapport staat beschreven wat gedaan moet worden om een evaluatie van de BOS-impuls van voldoende informatieve waarde uit te kunnen voeren. Door het opvolgen van de aanbevelingen van TNO kan wel iets aan dit hiaat worden gedaan, maar er moet volgens TNO beseft worden dat geen van de eventueel gevonden effecten met zekerheid toegeschreven kan worden aan de BOS-impuls.

Berenschot voert in navolging van dit vooronderzoek de monitoring uit (2007). Op basis van de telefonische enquête die is uitgevoerd onder 107 BOS-projecten uit de eerste en tweede tranche

blijkt dat een groot aantal projecten reeds de doelstellingen behaald of gedeeltelijk behaald hebben (40%). Voor 70 procent van de projecten zijn de effecten al duidelijk merkbaar. Eén van de andere conclusies die naar voren komt is dat door de BOS-regeling de samenwerking tussen de verschillende partijen concreet is verbeterd. Ook zullen veel projecten na afloop van de subsidieperiode van het ministerie van VWS worden voortgezet.

Hoewel er geen scherpe doelstelling voor sport in de krachtwijken is gesteld, heeft het ministerie van OCW wel het voornemen om in de 40 krachtwijken evaluatie te doen naar het percentage kinderen dat meer is gaan sporten onder andere doordat er combifuncties worden aangeboden (VROM 2007). Ook zal een dekkend aanbod aan brede scholen in de krachtwijken worden gerealiseerd (VWS 2007e). Deze krachtwijken worden gedefinieerd als wijken in 18 Nederlandse gemeenten waar de kwaliteit van de leefomgeving door een cumulatie van problemen flink achter blijft bij die van andere wijken in de stad. Het kabinet gaat samen met gemeenten, bewoners en de maatschappelijke organisaties en instellingen die in de wijken actief zijn de noodzakelijke voorwaarden scheppen om de wijken binnen afzienbare tijd weer de weg omhoog te laten inslaan. DSP-groep heeft in 2007 een quick scan uitgevoerd om de voorzieningen op het gebied van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in kaart te brengen en kansen en knelpunten inzichtelijk te maken (Duijvestijn 2007). Op basis daarvan kan worden bepaald waar en hoe specifiek op de instrumentele waarde van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg kan worden ingezet in het kader van de 40 wijkenaanpak. Het DSP-rapport biedt aanknopingspunten om de ontwikkelingen in de 40 wijken verder te monitoren en te evalueren. Op dit moment is nog onduidelijk hoe er zal worden gemonitord en geëvalueerd.

3.3 Nieuwe sportmogelijkheden

De sportvereniging biedt kansen voor sport en bewegen en is een ontmoetingsplek bij uitstek. Toch hebben de verenigingen te maken met de hoge uitval van jongeren in de tienerleeftijd en achterblijvende deelname van allochtonen, ouderen, chronisch zieken en mensen met een beperking. Het aanbod van de sportverenigingen lijkt onvoldoende aan te sluiten op de vraag van de mensen zelf (VWS 2005a). De overheid en de sportsector slaan daarom in het programma Nieuwe Sportmogelijkheden de handen ineen om het sportaanbod te moderniseren en leidt tot een aantrekkelijk sportaanbod, dat aansluit op de vraag van huidige en nieuwe leden. De proeftuinen vinden lokaal plaats. Een proeftuin is een vereniging of cluster van verenigingen die proefondervindelijk willen werken aan de vernieuwing van het sportaanbod. Deze proeftuinen dienen als voorbeeld en inspiratiebron voor andere sportverenigingen en lokale partners.

Dit programma omvat een beperkt aantal meerjarige experimenten. Deelnemende verenigingen moeten voldoende draagvlak hebben, een visie op duurzame vernieuwing en aandacht voor waarden en normen. Andere belangrijke voorwaarden zijn de bereidheid tot samenwerking met andere verenigingen en organisaties, het benutten van externe expertise en het meewerken aan monitoren en evaluatie.

Resultaatafspraken

In 2010 zijn minstens 12 proeftuinen gerealiseerd waarbij tenminste 20 takken van sport zijn betrokken. Op basis van monitoring (twee keer per jaar bij de proeftuinen een vragenlijst afnemen) en een gedegen evaluatie is er meer inzicht in de succesfactoren voor modernisering

van het sportaanbod en is een 'gereedschapskist' voorhanden die andere sportverenigingen kan helpen het aanbod te moderniseren.

Voortgang

In januari 2007 zijn veertien proeftuinen geselecteerd, waarmee NOC*NSF in juni 2007 gestart is (NOC*NSF 2007b). Deze proeftuinen worden begeleid in samenwerking met sportbonden, gemeentelijke en provinciale sportserviceorganisaties. Rode draad in het aanbod is het laagdrempelige, attractieve karakter. Innovatieve sportconcepten, naschools sportaanbod, samenwerking met lokale partners, flexibele lidmaatschapsvormen, combinaties met andere sporttakken en flexibiliteit waar het gaat op inspelen van trends, fun en fitheid, zijn sterk vertegenwoordigd. In totaal zijn er 29 takken van sport bij betrokken. Hieronder volgt een overzicht van de proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden.

Tabel 3.4 Overzicht proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden

Naam proeftuin	Vernieuwend sportaanbod
1. Sportboulevard Enschede (Enschede)	365 dagen sportaanbod
2. SportZ (Nijmegen)	naschoolse sportopvang
3. Sportpark de Pelikaan (Zwolle)	breed aanbod, ook voor sporters met een beperking
4. Duursport Noord Holland (Alkmaar)	duursporters binden
5. Schoolsportvereniging (Rotterdam)	nieuwe vorm vereniging en competitie
6. De vereniging als winkel en leerbedrijf (Groningen e.a.)	nieuwe sportvormen zaalsportcluster
7. Clubfit (Amsterdam)	combi balsporten wellness
8. Flik-Flak/ KNGU ('s-Hertogenbosch)	gezinsport en sporten met een (visuele) beperking
9. Sport & Leisure Park (Parkstad)	trendy outdoor en toerisme
10. RU On Board (Eindhoven, Tilburg, Den Bosch)	watersportschool/ digitale vereniging
11. Sportconnexion (Utrecht)	sportworks, sportcollege en vrouwensportvereniging
12. Sportpark Saestum (Zeist)	sportvarianten voetbal
13. De sportbank (Den Haag)	maatschappelijke betrokkenheid
14. Plattelandskernen (Groningen)	nader te bepalen
15. Nader te bepalen (nader te bepalen)	senioren

Door middel van de proeftuinen wordt geëxperimenteerd met vernieuwend sportaanbod. Aan het einde van de rit wordt gehoopt op veel en goede resultaten bij de proeftuinen en dienen ervaringen opgedaan te worden met de verschillende vernieuwende vormen van sportaanbod (NOC*NSF 2007c). Dit sportaanbod is onderverdeeld in verschillende thema's:

- Sporten met een beperking
- Naschoolse opvang, dagarrangementen
- Sport voor hele gezin
- Innovatieve sportconcepten
- Flexibele lidmaatschapsvormen
- Alternatieve vormen van competitie
- Aanbod gericht op fun, trends, fitheid
- Combinatie van sporttakken en/of activiteiten
- 360 dagen sportaanbod
- Bedrijfssport
- Sporthervatting

Per proeftuin zijn de gewenste doelen, resultaten en activiteiten per jaar bepaald. Deze zijn vastgelegd in een overeenkomst tussen de proeftuin en NOC*NSF (NOC*NSF 2007c). In 2008/2009 vindt een tussenevaluatie plaats op basis waarvan de uitvoering van het programma

van de proeftuinen kan worden aangepast. Het ministerie van VWS wil door middel van evaluatie van deze proeftuinen achterhalen wat de opbrengst van het project is voor de afzonderlijke verenigingen, met daarin de rol die de sportbonden en eventuele andere partijen vervullen. Met deze ervaringen kan de eerder genoemde 'gereedchapskist' worden samengesteld, waardoor ook andere sportverenigingen geholpen kunnen worden om hun aanbod te moderniseren (VWS 2005a).

3.4 Meedoen allochtone jeugd door sport

Het programma Meedoen allochtone jeugd door sport moet ontmoeting, binding, opvoeding en integratie van allochtone jeugd - en hun ouders - in en door sport bevorderen (VWS 2005a). Het programma richt zich met name op de toeleiding van allochtone jeugd naar de sportverenigingen: zowel vanwege de kansen voor integratie als vanwege de achterstand in sportdeelname, die vooral tot uitdrukking komt in een lager percentage lidmaatschappen van sportverenigingen. Daarnaast richt het programma zich op het begeleiden van kwetsbare jongeren, het bevorderen van volwaardig burgerschap en participatie van allochtone jongeren, het tegengaan van sociaal isolement en het voorkomen van overlast en probleemgedrag (preventie). De laatste doelstelling is het voorkomen van uitval van allochtone jongeren en/ of het bewerkstelligen van reïntegratie met behulp van sport (zorg). Doelstelling één en twee (sportdeelname en preventie) zullen door het W.J.H. Mulier Instituut worden gemonitord. De eerste stand van zaken per 1 juni 2007 heeft alleen betrekking op het onderdeel sportdeelname. In 2008 vindt nog een tussenmeting plaats voor de eindmeting in 2010. Onderzoek naar sportzorgtrajecten (doelstelling zorg) wordt door de DSP-groep uitgevoerd, wat in 2008 van start zal gaan.

Resultaatafspraken

In 2010 is de achterstand in sportdeelname van de allochtone jeugd ingelopen van 70 procent naar 85 procent, met name de sportdeelname in georganiseerd verband. Deze 70 procent is gebaseerd op een minimale sportdeelname van 12 keer per jaar.

Om dit bereiken worden in de periode 2006-2010 500 sportverenigingen en sportscholen ingezet ten behoeve van preventief jeugdbeleid. In dezelfde periode worden nog eens 50 sportverenigingen en sportscholen extra gefaciliteerd ten behoeve van jeugdzorg en reïntegratie.

Voortgang

Het programma wordt uitgevoerd door negen sportbonden en elf gemeenten. Met deze geselecteerde sportbonden en gemeenten zijn afspraken gemaakt. De bonden hebben getekend voor de inzet van een aantal verenigingen (in totaal tenminste 509). Anno juni 2007 zijn met 192 verenigingen duidelijke afspraken gemaakt over te verrichten activiteiten en te bereiken doelstellingen (Frelief e.a. 2007a). Hieronder worden de gemeenten en bonden opgesomd die meewerken aan dit project.

Gemeenten:

- Amsterdam
- Arnhem
- Den Haag
- Dordrecht
- Eindhoven
- Enschede
- Nijmegen
- Rotterdam
- Tilburg
- Utrecht
- Zaanstad

Bonden:

- Judo Bond Nederland
- Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie
- Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond
- Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie
- Koninklijke Nederlandse Krachtsport en Fitnessfederatie
- Koninklijk Nederlands Korfbalverbond
- Koninklijke Nederlandse Voetbalbond
- Koninklijke Nederlandse Zwembond
- Nederlandse Basketball Bond

De gemeenten verrichten ondersteunende taken bij de activiteiten die door de bonden in de betreffende gemeenten worden ontplooid en ontplooiën voorts eigen (sportstimulerings-) activiteiten. Zij hebben afspraken gemaakt over de begeleiding van de allochtone jeugd naar de sportverenigingen en over het inschakelen van jeugdzorginstellingen. Gemeenten rapporteren over de vorderingen van hun programma in het kader van hun Meerjaren Ontwikkelingsprogramma's ten behoeven van het Grotestedenbeleid III. Hierin zijn onder andere specificaties van aantallen betrokken organisaties en deelnemers gespecificeerd. Metingen in dit kader vinden plaats in 2007, 2008 en 2010 (Frelie e.a. 2007a).

De gegevens van de verenigingen en bonden over de samenstelling van het ledenbestand bieden een goede mogelijkheid om te bezien in hoeverre op sporttakniveau sprake is van achterstanden in de sportdeelname van de allochtone jeugd en hoeverre deze achterstanden gedurende de looptijd van het programma worden ingelopen, althans bij de betreffende verenigingen. De sportdeelname van allochtone jeugd wordt dus gemeten via ledentellingen, maar ook via stadsmonitors. Voor gemeenten geldt dat de verrichte en geplande gegevensverzamelingen over de sportdeelname goede kansen bieden om te toetsen in hoeverre gemeenten erin slagen om de afgesproken doelstellingen te bereiken (Frelie e.a. 2007a).

Tabel 3.5 Meedoen allochtone jeugd door sport

	Realisatie 2003	Doelstelling 2010
sportdeelname allochtone jeugd (min. 12x per jaar)	70%	85%

In 2007 verscheen de nulmeting Survey Integratie Minderheden 2006 van het SCP. Hierin wordt ook de sportbeoefening door allochtone jeugd beschreven. Hiernaast voert het W.J.H. Mulier Instituut nog een evaluatiestudie uit onder vechtsportverenigingen, die zich richt op integratie- en opvoedingsdoelen.

Wat betreft de doelstelling preventie wordt vanaf september 2007 bij een steekproef van 500 verenigingen die bij het programma zijn betrokken onderzoek gedaan naar integratie door de sport. De steekproef bestaat uit 50 verenigingen. De 50 sportverenigingen uit de steekproef worden in gelijke mate verdeeld over de 9 betrokken bonden.

Bij deze verenigingen worden verdiepende *vragenlijsten* uitgezet voor het bestuur, coaches / trainers, allochtone en autochtone leden en hun ouders. Binnen de steekproef van 50 verenigingen wordt een tweede selectie gemaakt van 20 verenigingen waarbij *aanvullende interviews* worden gehouden (Frelie e.a. 2007b).

3.5 Integratie sporters met een beperking

Gehandicapte sporters - sporters met een beperking - kunnen vaak maar bij weinig reguliere sportverenigingen in de buurt terecht en dan slechts voor een beperkt aantal sporten (VWS 2005a). Bovendien is het aantal georganiseerde sporters met een beperking verhoudingsgewijs nog aan de lage kant. Het bestaande programma 'organisatorische integratie' van NebasNsg en NOC*NSF is gericht op het ontwikkelen en onderbrengen van sportonderdelen voor mensen met een beperking bij de betreffende takken van sport. Waar mogelijk wordt bevorderd dat het sportaanbod toegankelijk is voor sporters met en zonder (bijvoorbeeld ouderen) een beperking.

Resultaatafspraken

Het kabinetsbeleid streeft naar een grotere sportdeelname onder mensen met een handicap en het op een hoger niveau brengen van de prestaties van topsporters met een handicap bij EK's, WK's en de Paralympische Spelen. Daarnaast wil het kabinet een beter zicht op de sportdeelname van mensen met een beperking.

Voortgang

Volgens Kooiker en Van Campen (2006) is het lidmaatschap van sportverenigingen onder jongeren (6-24 jaar) met een beperking even hoog als onder jongeren zonder beperking: 60 procent. Bij de oudere leeftijdsgroepen zijn er wel duidelijke verschillen. Van de 25-79-jarigen zonder beperking was in 2003 28 procent lid van een sportvereniging, van degenen met een beperking was dit 10 procent (Rapportage Sport 2006). Aangenomen wordt dat voornamelijk dit percentage volwassenen (25-79 jaar) met een beperking opgeschroefd dient te worden. Uit het rapport *Kerngegevens maatschappelijk situatie 2006* (in: Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006) blijkt daarnaast dat 37 procent van de mensen met beperkingen actief genoeg is om aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) te voldoen, dat wil zeggen dat ze op ten minste vijf dagen van de week gedurende minstens 30 minuten matig intensief bewegen. Ook het aantal ouderen zonder een beperking dient vergroot te worden in de georganiseerde sport. Volgens de AVO'03 cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Breedveld & Tiessen-Raaphorst, 2006) sporten ouderen in het algemeen aanzienlijk minder dan jongere mensen. In totaal blijkt in 2003 35 procent van de 65-plussers lid te zijn van een sportvereniging (exclusief fiets- en wandelsporten). In 2007 is opdracht gegeven aan NebasNsg voor een nulmeting naar de actuele en potentiële sportdeelname van mensen met een beperking.

3.6 Waarden en normen: doping

Bij aanvang van de Olympische Spelen 2004 in Athene hadden alle Nederlandse Olympische sportbonden een dopingreglement in overeenstemming met de World Anti-Doping Code (Dopingautoriteit). Inmiddels hebben ook de niet-Olympische bonden hun reglementering aangepast aan de Code en zijn de bepalingen uit de Code bij alle sportbonden geïmplementeerd. Dit is mede mogelijk gemaakt door het opstellen van een nationaal Model Dopingreglement, waarbij rekening is gehouden met alle verplichte onderdelen van de Code maar ook met de situatie van de bonden in Nederland.

Resultaatbepalingen

De Nederlandse Doping Autoriteit voert ieder jaar dopingcontroles uit. Vanaf 2007 moet het aantal sanctioneerbare resultaten van dopingcontroles minder dan 1 procent zijn.

Voortgang

In 2006 werden bij 2.825 sporters urinecontroles uitgevoerd. Na de gerapporteerde resultaten van het dopinglaboratorium nogmaals onderzocht te hebben, werd tegen 41 sporters aangifte gedaan van een dopingovertreding. In 7 zaken werd door het tuchtrechtelijk orgaan een medische dispensatie voor het gebruik van doping vastgesteld. Netto bleven 34 sanctioneerbare zaken over; dat is 1,2 procent.

Worden de 11 sporters meegerekend die weigerden om te werken aan de dopingcontrole, komt het percentage “sanctioneerbare” sporters op 1,6 procent.

Tabel 3.7 Percentage sancties als resultaat dopingcontroles

	Realisatie 2006	Doelstelling 2010
Sancties op dopinggebruik	1,2%	< 1%

De uitkomsten van dopingzaken, in de praktijk opgedane ervaringen van dopingcontroleofficials en sporters, internationale jurisprudentie, alsook opmerkingen van bonden en het Instituut Sportrechtspraak hebben begin 2007 bijgedragen tot de herziening van het Model Dopingreglement. Door de aanpassingen sluit het Dopingreglement beter aan bij de bepalingen in de World Anti-Doping Code.

3.7 Masterplan arbitrage

In het onderzoeksrapport *Een gele kaart voor de sport* (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007) wordt de scheidsrechter gedefinieerd als iemand die niet alleen het spel leidt, maar ook op het sportveld een belangrijke rol heeft als opvoeder en rolmodel (vooral voor de jeugd) in zaken als waarden en normen en in het bijzonder *fair play*. Een tekort aan scheidsrechters bedreigt veel verenigingen bij het uitvoeren van hun kerntaak: meedoen aan wedstrijden en competities. En er is in de sport een tekort aan scheidsrechters, het scheidsrechterskorps is bij benadering geen afspiegeling meer van de (sportende) bevolking en scheidsrechters kampen met imago- en gezagsproblemen bij spelers en publiek.

In de georganiseerde sport moeten meer gekwalificeerde scheidsrechters functioneren, met minder imago-problemen. Want in een situatie waarin spelers, begeleiders en toeschouwers steeds mondiger worden, en tegenstellingen op het veld deels gepaard gaan met sociale tegenstellingen buiten het veld, geldt een goed functionerende scheidsrechter als een belangrijke schakel in het beheersbaar houden van spanningen.

Resultaatbepalingen

In 2010 dient het imago van de scheidsrechter in de aangewezen takken van sport aanmerkelijk verbeterd te zijn.

In 2010 dient 90 procent van de competitiewedstrijden in de aangewezen takken van sport geleid te worden door een gekwalificeerde scheidsrechter.

In 2010 dient de samenstelling van het scheidsrechterskorps in de aangewezen takken van sport aanzienlijk te zijn veranderd door meer participatie van jeugd, allochtonen en vrouwen.

Het gaat in eerste instantie om 9 sportbonden die een contactsport in teamverband organiseren: american football, basketbal, handbal, hockey, korfbal, rugby, voetbal, waterpolo en ijshockey.

Voortgang

Het Masterplan wordt enerzijds uitgevoerd door middel van de uitvoering van een projectplan per deelnemende sportbond, dat door VWS gesubsidieerd wordt, en anderzijds door een gezamenlijke aanpak voor de gemeenschappelijke problemen van de deelnemende sportbonden onder leiding van NOC*NSF. Aan dit algemene deel nemen nog 5 bonden extra deel: autosport, judo, tennis, volleybal en wielrennen. Deze bonden ontvangen geen directe financiële steun van VWS. Zowel op het gezamenlijke niveau als in de individuele plannen van de deelnemende organisaties is een nulmeting opgenomen bij de start van de uitvoering. De meetmomenten zijn in de afspraken over de voortgang opgenomen. Motivaction heeft het onderzoek 'Imago-onderzoek arbitrage in de sport' uitgevoerd (Motivaction 2007). Hieruit kwam naar voren dat het klimaat in de sport verbeterd moet worden, dat het imago van scheidsrechters slecht is ingevuld en dat het potentieel aan scheidsrechters behoorlijk is.

Vertegenwoordigers van scheidsrechterszaken van de veertien deelnemende sportbonden zijn verenigd in de regiegroep. Onder coördinatie van NOC*NSF ontwikkelden zij een raamwerk voor de realisatie van de vijf doelen in de komende jaren. Vijf werkgroepen gaan de activiteiten/deelprogramma's uitvoeren, zodat tot bovengenoemde resultaatbepalingen kunnen worden gehaald. Deze gegevens zijn terug te vinden in de subsidieaanvraag 'Fluitend het veld op!' van NOC*NSF (2006).

1. Deelprogramma: Verbetering klimaat en imago

Door gebruik te maken van de brede steun van de sportliefhebbers kunnen maatregelen worden genomen op dit terrein. Deze maatregelen zijn vooral gericht op sporters en publiek. Coaches, clubs en de media kunnen een belangrijke rol spelen bij het terugdringen van het negatieve klimaat. Per bond wordt een korte beschrijving gegeven van de huidige situatie op het gebied van het klimaat rondom scheidsrechters en het imago van scheidsrechters. Uit deze situatieschets blijkt dat er in de takken van sport veel verbetering nodig is.

2. Deelprogramma: Werving

De werkgroep werving gaat de verschillende methoden van werving vergelijken en analyseren. In elk geval is het streven dat bij iedere sport alle jeugd op één of andere manier ervaring opdoet als scheidsrechter.

3. Deelprogramma: Behoud en doorstroming

In dit deelprogramma ligt het accent op het behoud van scheidsrechters en de begeleiding naar hun persoonlijke top.

4. Deelprogramma: Kwaliteit en kaderontwikkeling

In de praktijk zijn er grote verschillen in de wijze waarop de sportbonden arbitrerend kader opleiden, bijscholen en ontwikkelen. Ook de kwaliteit van begeleidend kader voor de scheidsrechters, zoals praktijkbegeleiders, beoordelaars en opleiders, is een aandachtspunt. In dit kader is met assistentie van de stichting STOMP een leerplan weerbaarheid tot ontwikkeling gebracht, dat de arbiters behulpzaam kan zijn in lastige situaties.

5. Deelprogramma: Organisatie

Een goede organisatie van de arbitrage is van groot belang om een goed scheidsrechterskorps te werven en te behouden. Vooral de organisatie voor de scheidsrechters op lager niveau en bij de clubs is bij veel sportbonden onderontwikkeld.

Het Masterplan Arbitrage wordt een grootschalig en intensief traject, waardoor een goede fasering en planning van belang is. Bij het opstellen van de planning zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd: eerst doelen concretiseren en meetbaar maken (onheus gedrag, aantal scheidsrechters, diversiteit, kwaliteit), daarna nulmeting uitvoeren, vervolgens tussentijdse metingen en eindmeting. Vervolgens:

- a. Eerst het klimaat/imago verbeteren, dan de werving intensiveren.
- b. Clubs bewustmaken: werven/ontwikkelen scheidsrechters is net zo'n primaire taak als de werving/ontwikkeling van spelers.
- c. Snel investeren in huidige scheidsrechters: tevredenheidsmeting, aandacht, vergroten weerbaarheid en verbeteren begeleiding (m.n. beginners).
- d. Eerst doelen, doelgroepen en methode bepalen dan zo effectief mogelijk werven.
- e. Een generieke kwalificatiestructuur opzetten, daarna vertalen naar individuele sporten.

Het verzamelen van concreet cijfermateriaal per bond is één van de opgestarte projecten van het masterplan (project 'monitor'). Eind 2007 hoopt NOC*NSF van de meeste bonden een eerste overzicht van beschikbare cijfers te hebben. Volgens de sportkoepel beschikken veel bonden echter niet of nauwelijks over gegevens van de vele scheidsrechters, die op lagere niveaus (vooral bij de clubs) fluiten. De periode tot 1 juli 2007 was een periode van voorbereiding van het masterplan (opstellen plan, inrichten projectorganisatie en kick-off). Momenteel ligt er een gezamenlijk plan en hebben negen bonden een eigen masterplan.

Vanuit de organisatie rondom het masterplan is medewerking verleend aan de SIRE actie: "geef kinderen hun spel terug".

3.8 Sportkader

Trainers en coaches moeten natuurlijk sporttechnisch en -tactisch hun vak verstaan. Maar ze moeten daarnaast waarden en normen op de sporters kunnen overdragen. Het kabinet wil deze competenties goed vastgelegd hebben in de opleidingen voor trainers en coaches (VWS 2005a). In de toekomst zou alleen kader met dit soort competenties trainingen en begeleidingsactiviteiten mogen verzorgen.

In samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en NOC*NSF werkt het Minister van VWS aan een modernisering van sportopleidingen in Nederland. Een goede samenwerking met de landelijke sportorganisaties is van belang. De minister van OCW en de staatssecretaris van VWS bezien of alle opleidingen voor iedere tak van sport in de toekomst onder één wettelijk OCW-kader kunnen worden aangebracht.

Resultaatbepalingen

De volgende maatregelen worden genomen (VWS 2005a):

- een impuls wordt gegeven om tot een aanzienlijke uitbreiding te komen van het huidig bestand van goed opgeleide trainers en coaches; een output gericht programma vervangt de instellingssubsidie deskundigheidsbevordering vanaf 2007; de vervanging is pas volledig vanaf 2009. In de jaren 2007 en 2008 vindt (verdere) afbouw van de instellingssubsidie plaats;

- innovatie en ontwikkeling van opleidingen, bijscholing en (internationale) kennisuitwisseling worden niet langer via afzonderlijk landelijke sportorganisaties ondersteund, maar gebundeld.

Voortgang

Aan de hand van een haalbaarheidsonderzoek is gebleken dat er voor het 'Coach Instituut' te weinig draagvlak was bij bonden en NOC*NSF. Wel is het initiatief 'Academie voor Sportkader' van de grond gekomen met vergelijkbare functies als voorzien voor het Coach Instituut (VWS 2007d).

In juni 2007 is de Academie voor Sportkader officieel van start gegaan. Negen sportbonden (KNVB, KNZB, KNLTB, KNHB, KNGU, Watersportverbond, NeVoBo KNWU en NHV) en NOC*NSF gaan samenwerken om het tekort aan trainers, coaches en scheidsrechters in de sport terug te dringen en de kwaliteit te bevorderen (NOC*NSF 2007d). De activiteiten die uitgevoerd worden door de Academie voor Sportkader zijn zowel projectmatige als reguliere activiteiten op diverse terreinen van opleiding en training. De voornaamste doelgroepen zijn trainers, coaches en scheidsrechters. De omslag naar de nieuwe opleidingskwalificaties (voor trainers en coaches) is afgestemd op Europese standaards en het middelbaar beroepsonderwijs. Meer dan 50 sportbonden werken op dit moment aan het competentiegericht opzetten van hun opleidingen.

Inmiddels is bij NOC*NSF duidelijk dat de eerste resultaten van de moderniseringsslag bij sportbonden positief te noemen zijn. Deze resultaten zijn gebaseerd op hun eigen waarnemingen (NOC*NSF 2007e). Een voorbeeld: de Koninklijke Nederlandse Wielren Unie had voor niveau 2 (wielrentrainer 2) jaarlijks meestal één opleiding. Door de nieuwe manier van opleiden aan te bieden, hebben ze nu veel meer cursisten en kunnen ze waarschijnlijk jaarlijks meerdere opleidingen op dit niveau starten.

De voortgang van dit programma wordt niet door middel van een meetinstrument en uitkomsten in een rapport beschreven. Via NOC*NSF zijn er bondsondersteuners actief bij de bonden. Via hen houdt de sportkoepel de voortgang bij en hebben zij regelmatig contact met sportbonden om de voortgang te volgen. Ook laten sportbonden aan NOC*NSF weten in welke fase van modernisering ze zich bevinden (NOC*NSF 2007d, 2007e).

4. Meting pijler Presteren

Het kabinet steunt het streven van de sportsector om Nederland te laten horen bij de Top-10 landenklassering in de internationale sportwereld (VWS 2005a). Daarvoor tellen de prestaties op wereldkampioenschappen en (Para-)Olympische Spelen mee. Uiteraard kan Nederland niet bij iedere sport of ieder sportonderdeel bij de top van de wereld horen. Om de Top-10 ambitie te helpen realiseren maakt het kabinet in navolging van de sport keuzes. Die topsportonderdelen waarin Nederland goed presteert of goed kan presteren en die bovendien goed passen in de beleidsdoelstellingen, zal het kabinet ondersteunen bij nationale talentontwikkelingsprogramma's, de aanstelling van coaches en organisatie van evenementen in Nederland. In dit hoofdstuk worden de doelstellingen en huidige stand van zaken van de programma's in deze pijler besproken.

4.1 Talentontwikkeling

Het herkennen en ontwikkelen van talent, het verbinden van breedte- en topsport, kan nog veel beter (VWS 2005b). Dat vraagt om een programmatische aanpak. Die werkt alleen als die aanpak uitgaat van een brede persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling van de jeugdige sporters.

4.1.1 Talenterkenning en -ontwikkeling

Wat een talent is, bepaalt de sportbond zelf aan de hand van vastgestelde criteria, in de vorm van talentprofielen, die binnen NOC*NSF in samenwerking met de bonden zijn opgesteld (VWS 2005b). De overheid ondersteunt sportbonden bij talentontwikkeling en geeft prioriteit aan projectplannen die direct of op langere termijn bijdragen aan het realiseren van de top 10-ambitie. NOC*NSF hanteert een samen met de bonden ontworpen certificeringssysteem om de plannen op transparantie en kwaliteit te beoordelen. Zij heeft samen met NLCoach tevens competentieprofielen ontwikkeld voor talentcoaches die een belangrijke rol krijgen bij de begeleiding van talenten. In twee tot vier takken van sport worden (fulltime) nationale talentcoaches benoemd. Er wordt een pilot ingericht, waarvan de verwachte meerwaarde in 2010 wordt geëvalueerd.

Alleen met professionele begeleiding is een sporter in staat topprestaties te leveren. Daartoe werken binnen de Olympische Netwerken organisaties samen die bij de facilitaire topsportbegeleiding betrokken zijn. Aldus biedt het Olympisch Netwerk topsporters en talenten professionele begeleiding, op een aantal gebieden, die afgestemd is op de persoonlijke situatie van de topsporter en/of het talent. Het uitgangspunt is om deze begeleiding zo dicht mogelijk bij huis of in de directe sportomgeving te organiseren.

Resultaatbepalingen

In 2010 zijn er 10 procent meer talentvolle sporters dan in 2007, worden jaarlijks naar verwachting 30 à 40 bondsplannen gerealiseerd en bieden de Olympische Netwerken een gelijk, landelijk dekkend minimumpakket aan dienstverlening. In 2010 wordt de meerwaarde van het vak van talentcoach voor de ontwikkeling van talenten geëvalueerd en vastgesteld.

Voortgang

Voortschrijdend inzicht heeft er toe geleid de aandacht te richten op talentontwikkeling en niet op herkenning. De grens tussen beide activiteiten blijkt niet goed te markeren. Uit de nulmeting van het aantal talentvolle sporters, uitgevoerd door NOC*NSF, blijkt dat er in 2007 2.700 talentvolle sporters zijn in Nederland. Wat betreft de bondsplannen vindt in 2007 en 2008 financiering van 35 plannen plaats, die op basis van het nieuwe certificeringssysteem zijn beoordeeld. Na 2008 wordt gestreefd naar 4 jarenplannen. Er is in 2007 een pilot talentcoaches gestart bij 3 bonden (watersportverbond, tafeltennisbond en judobond, met ieder 2 fte's). NOC*NSF heeft een algemeen begeleidingsprogramma rond deze pilot ontworpen en in uitvoering genomen. Het voornemen is geuit om deze pilot ingaande 2008 een uitbreiding te geven met zeker 10 fte. De screening van de bonden die zouden kunnen deelnemen is eind 2007 gestart.

De twaalf Olympische Netwerken begeleiden talenten op allerlei gebieden die van invloed zijn op hun sportieve ontwikkeling (vervoer, school, (para)medische begeleiding, trainingsaccommodaties, etc.). NOC*NSF heeft hiervoor in overleg met de netwerken een minimumpakket voor dienstverlening vastgesteld. In 2007 is de inhoud van het basispakket en de verdeling van de financiële middelen bekend geworden en vastgesteld voor de jaren 2007 en 2008. Daarna wordt gestreefd naar plannen die synchroon lopen aan de Olympische cycli. In de beleidsbrief Kracht van Sport is het streefpercentage toegenomen talentvolle sporters opgehoogd tot 20 procent in 2011.

4.1.2 Talentontwikkeling en onderwijs

Het is belangrijk dat sporters goed onderwijs moeten kunnen volgen om zo ook na hun topsportcarrière elders een goede baan te kunnen vinden (VWS 2005b). Talentontwikkeling krijgt niet alleen een kans bij de op sport gerichte HBO's en universiteiten maar ook op de zogenoemde LOOT-scholen (Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport scholen) in het voortgezet onderwijs. Op een LOOT-school krijgen toptalenten in sport de kans om hun topsportcarrière te combineren met hun schoolcarrière. Zij krijgen hier de mogelijkheid om het schooldiploma op het voor hun hoogst haalbare niveau te halen, náást alle trainingsarbeid die verricht moet worden. Hiernaast wordt onderzocht of talentontwikkeling ook een plek kan krijgen binnen het MBO, in de vorm van een LOOT-MBO. Voorgenomen is tevens om te komen tot de inrichting van een aantal zogenaamde Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's), waarin de functies van trainen, wonen en leren samenkomen.

Resultaatbepalingen

In 2010 zijn er 5 extra LOOT-scholen (in totaal 25 locaties) en is er een LOOT-MBO model ontwikkeld.

Voortgang

Inmiddels zijn er in 2007 24 LOOT-scholen (doelstelling was 20 LOOT-scholen in 2007) gevestigd in verschillende plaatsen in Nederland. Sinds schooljaar 2007-2008 wordt de toekenning van de LOOT-status gedaan aan de hand van het zogenaamde statushandboek dat de stichting LOOT samen met de Olympische Netwerken en de sportbonden heeft opgesteld. In dit statushandboek is per tak van sport terug te vinden aan welke criteria een leerling moet voldoen om voor de LOOT-status in aanmerking te komen. Op dit moment loopt er een onderzoek naar de opbouw van een LOOT-MBO model. De uitvoering daarvan ligt in 2008, e.v. Vanaf 2008

komen er enkele centra met fulltime trainings- en onderwijsprogramma's voor de nationale (jeugd)selecties van een aantal takken van sport, zogenaamde Centra voor Topsport en Onderwijs. NOC*NSF heeft een accreditatiesysteem voor de beoordeling van potentiële CTO's ontwikkeld. VWS is bereid een financiële bijdrage te leveren aan centra (in oprichting) met een goede infrastructuur en die gedragen worden door de lokale partners. Hierbij wordt gestreefd naar een evenwichtige spreiding van dergelijke centra over Nederland.

Tabel 4.1 Doelstellingen talentontwikkeling

	Realisatie 2007	Doelstelling 2010
Talentvolle sporters	2.700 talenten	20% meer talentvolle sporters*
Bondsplannen	Financiering 35 plannen (incl. NN)	30 - 40 gerealiseerde bondsplannen
Minimumpakket dienstverlening	Bekend zijn: > Inhoud basispakket > Verdeling financiële middelen	12 Olympische netwerken bieden gelijk minimumpakket dienstverlening
LOOT-scholen	24 LOOT-scholen	25 LOOT-scholen
LOOT-MBO	Onderzoek naar opbouw model loopt	Model LOOT-MBO ontwikkeld
Pilot talentcoach	3 bonden, 6 fte's, beroepscompetentieprofielen vastgesteld	Vak tot ontwikkeling gebracht en meerwaarde vastgesteld

* Nieuwe doelstelling genoemd in de beleidsbrief De kracht van sport

4.2 Stipendiumregeling

Topsporters komen steeds vaker bij de rijksoverheid en het bedrijfsleven in dienst om zo hun topsportcarrière en maatschappelijke carrière goed te combineren. Tal van topsporters, of de ouders, moeten veel geld investeren in de topsportcarrière omdat de sporter de topsport niet met werk kan combineren. Er is echter geen ontkomen aan: de almaar toenemende internationale concurrentie dwingt topsporters fulltime met sport bezig te zijn om aan de top te komen en te blijven (VWS 2005a). Het kabinet heeft daarom in 2001 een vervangende inkomensregeling ingevoerd, de stipendiumregeling voor A-topsporters (sporters die tot de 'top 8 van de wereld' behoren). De regeling is onderzocht en blijkt te voldoen. Het stipendium bedoeld voor sporters die de A- of HP-status (High Potential Status) hebben en minder dan het bruto minimumloon verdienen. De hoogte is gerelateerd aan je bruto inkomen en kan oplopen tot maximaal 70 procent van het wettelijk minimumloon op basis van een 23-jarige (NOC*NSF 2006). Eind 2006 is de stipendiumregeling gewijzigd en is de topsportsparregeling getekend.

Resultaatbepalingen

In 2010 worden 50 jonge nationale toptalenten ondersteund en doen 350 A-sporters een beroep op de stipendiumregeling.

Voortgang

In 2007 zijn er 17 volledige stipendia voor High Potentials en 324 voor A-sporters. Er is een ruimere bijverdienregeling gekomen voor extra inkomsten die worden gebruikt om na afloop van de actieve topsportcarrière een brug te slaan naar beroep of studie. Daarnaast wordt de hoogte van het stipendium gekoppeld aan de omvang van het door de sporter gevolgde trainings- en wedstrijdprogramma: loon naar prestatie. Het stipendium is gekoppeld aan een

voltijdtrainingsprogramma. De topsporter kan maximaal 125 procent van het minimumloon verdienen (stipendium = overig inkomen uit arbeid). Ten slotte stimuleert het kabinet dat topsporters zich als tegenprestatie inzetten voor maatschappelijke activiteiten en als ambassadeurs bij bepaalde projecten optreden.

Tabel 4.2 Stipendium per soort sporters

	Realisatie 2007	Doelstelling 2010
High potentials	17 volledige stipendia	50 nationale toptalenten ondersteund
A-sporters	324 A-sporters	350 A-sporters doen een beroep op de regeling

4.3 Coaches aan de top

Achter iedere succesvolle topsporter staan een of meer topcoaches. Het opleiden en tewerkstellen van deze coaches is een groot knelpunt (VWS 2005a). Het kabinet gaat samen met de sportbonden, NOC*NSF en NLcoach een ambitieus programma ontwikkelen voor coaches die zowel in de valide sport als in de gehandicaptensport gaan werken. Hoofdpunten van dit programma zijn het versterken van de arbeidspositie van topcoaches en het versterken van de kennisontwikkeling en -uitwisseling. Dit betreft trainingsleer, krachttraining, mental coaching, et cetera. Er moet aandacht zijn voor de wijze waarop de coach functioneert en aangestuurd wordt binnen de bond. Naar verwachting komen gemiddeld 75 topcoaches (voor valide en minder valide topsporters) per jaar voor dit programma in aanmerking (VWS 2005b). De topcoaches voor de minder valide topsporters hoeven geen fulltime programma te draaien, de topcoaches voor de valide sporters wel.

Resultaatbepalingen

In de jaren 2007-2010 worden gemiddeld 75 topcoaches per jaar van geselecteerde topsportonderdelen ondersteund.

Voortgang

Het programma is gericht op die topsportonderdelen waarin Nederland zich bij de 10 beste landen van de wereld heeft geplaatst of daar redelijkerwijze binnen vier jaar bij kan horen. Aanvragen worden verder gewogen naar de mate waarin zij het rendement vergroten en versnippering tegengaan. Om te kunnen profiteren van dit programma dient de bond haar topsportambitie en de rol van de coach hierin, in een meerjarig beleidsplan aan te tonen. In 2007 wordt het nieuwe beleid in gang gezet. In september 2007 zijn er 67 topcoaches werkzaam, goed voor 60,5 fte.

Tabel 4.3 Doelstelling Coaches aan de top

	Realisatie 2007	Doelstelling 2010
Aantal topcoaches	67 coaches (60,5 fte)	Ondersteuning van gem. 75 topcoaches van geselecteerde topsportonderdelen over de voorgaande 4 jaren

4.4 Topsportevenementen

Het kabinet past in 2007 het topsportevenementenbeleid aan. Aansprekende topsportevenementen, zoals Europese en wereldkampioenschappen, ondersteunt de rijksoverheid alleen bij sportonderdelen waarin Nederland bij de 10 beste landen van de wereld hoort of binnen vier jaar daarbij behoort (VWS 2005a). Hiervoor hanteert VWS het verdeelmodel van de categorie 1 topsportonderdelen van NOC*NSF. Dit model wordt jaarlijks door NOC*NSF vastgesteld. Ook topsportevenementen voor de jeugd en mensen met een beperking komen voor ondersteuning in aanmerking.

Resultaatbepalingen

In 2010 worden gemiddeld 15 internationale evenementen ondersteund, die bijdragen aan de top-10 ambitie.

Voortgang

Op basis van de subsidieverleningen heeft het kabinet in 2007 19 evenementen ondersteund.

Tabel 4.4 Door VWS gesubsidieerde topsportevenementen

Realisatie 2007	Doelstelling 2010
Ondersteuning 19 evenementen in 2007	Ondersteuning van gemiddeld 15 evenementen

4.5 Innovatie

De waarde van kennis en innovatie voor de sport is in het verleden gebleken uit de ontwikkeling van sportproducten zoals de klapschaats, hersteldrank en koelende kleding. TNO en NOC*NSF hebben met het programma ‘Samen voor Goud’ al een aantal succesvolle innovatieprojecten in de sport uitgevoerd (VWS 2005b). Dat programma toonde tevens aan dat de vele kansen voor innovatieve toepassing in de sport nog onvoldoende benut worden. Daartoe ontbreekt een duurzame samenwerking tussen sport, bedrijfsleven en kennisinstellingen gericht op de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologie.

Resultaatbepalingen

Grensverleggende toepassingen voor de topsport en de breedtesport dienen ontwikkeld te worden. In 2010 moeten producten en diensten voor sporters en coaches in topsport en breedtesport ontwikkeld zijn, waaronder gevalideerde hulpmiddelen en apparaten om sportprestaties te meten en te verbeteren (trainingsmonitoring, sportinformatiesystemen en sportproducten). Daarnaast dienen producten, faciliteiten en diensten te worden ontwikkeld om mensen te stimuleren tot een actieve levensstijl en sportdeelname (sportaccommodaties en sportstimulering); als spin off hiervan ontstaan ook producten voor gebieden zoals fitness, *health* en *well being* (ondergebracht in de programmalijn gezondheid en talentontwikkeling).

Voortgang

Voor het bereiken van de bovengenoemde resultaatbepalingen worden vanaf 2006/2007 verschillende producten bedacht/gemaakt om hieraan te kunnen voldoen. In 2006 hebben NOC*NSF en TNO hiervoor aan de grondslag gestaan van het bedrijf InnoSportNL.

InnoSportNL is een onafhankelijk kennisinstituut over sport en innovatie. Het instituut kent een viertal innovatiegebieden die voor zowel de topsport, breedtesport, fitness als sportrevalidatie van toepassing zijn:

1. *Sportproducten.*
Het doel van deze programmalijn is om gebruikersbehoefes, prestatieparameters, meetmethoden en technische mogelijkheden optimaal te vertalen naar prestatiebevorderende producten of systemen, bijv. sportmaterieel, beschermingsmiddelen en kleding. Hoofdthema is het afstemmen van sportproducten op de menselijke maat, die gekarakteriseerd wordt door de fysiologische, biomechanische en psychologische eigenschappen van het individu.
2. *Trainingsmonitoring en sportinformatiesystemen.*
Binnen deze programmalijn ligt de focus op het genereren van nieuwe kennis waarmee de analyse van data kan worden omgezet in nuttige informatie voor trainingssturing op zowel de korte als langere termijn.
3. *Gezondheid en talentontwikkeling.*
De verwachting dat de sport een bijdrage zou kunnen leveren aan onze nationale gezondheid vormt voor InnoSportNL de reden om specifieke aandacht aan dit onderwerp te geven. Met het systeem van talentontwikkeling wil InnoSportNL opleidingsprogramma's beter kunnen sturen waardoor er minder talent verloren gaat en het aanwezige talent beter kan worden begeleid.
4. *Sportaccommodaties en sportstimulering*
Er doen zich belangrijke ontwikkelingen voor op het gebied van sportaccommodaties. De belangstelling voor het ontwerpen, bouwen en investeren in hoogwaardige sportaccommodaties is sterk toegenomen door de mogelijke kandidatuur van Nederland voor de Olympische Spelen van 2028. Een tweede ontwikkeling heeft te maken met het flexibiliseren van sportaccommodaties. Dit zou een significante bijdrage kunnen leveren aan het faciliteren van (inter)nationale sportevenementen. Ten derde kan door het combineren van diverse functies (entertainment, topsport, fitness, wellness, werken en vergaderen) van een sportaccommodatie een multifunctionele faciliteit worden gemaakt die zowel de exploitant als investeerder een aantrekkelijk rendement oplevert. Op basis van de genoemde ontwikkelingen zal InnoSportNL de komende jaren ook op dit gebied initiatieven ontwikkelen.

InnoSportNL doet ieder jaar via de jaarrapportage en het operationeel plan verslag van de voortgang. De doorlooptijd is met een jaar verlengd naar 2011.

InnoSportNL heeft twee bovenliggende doeleinden (InnoSportNL 2007). Ten eerste is InnoSportNL geacht het overheidsgeld dat zij krijgen te matchen met privaat geld. De overheid geeft 50 procent subsidie, waarna de overige 50 procent van de inkomsten van private partijen moet komen. Voor de eerste projecten heeft InnoSportNL dit doeleinde nu bereikt. Ten tweede wil InnoSportNL haar kennis over sport en innovatie delen met andere partijen. In het programma 'Alles voor goud', dat vanaf maart 2008 door Teleac uitgezonden zal worden, zal InnoSportNL haar kennis bundelen.

5. Nederland Sportland

5.1 Inleiding

De ambitie van de VWS-sportnota is om mede door de uitvoering van de hiervoor beschreven (deel)programma's van Nederland een sportland te maken. In het plan van aanpak is deze ambitie verwoord als een outcome (een effect) van de (deel)programma's op het terrein van bewegen & gezondheid, meedoen en presteren. Deze outcome is te beschouwen als de mate waarin Nederland een sportland is en overstijgt dus de directe resultaten van de afzonderlijke projecten. In het plan van aanpak zijn bouwstenen en indicatoren geformuleerd voor een zogeheten barometer Nederland Sportland. De bouwstenen zijn:

- Sport draagt bij aan een gezonde samenleving;
- Sport draagt bij aan sociale samenhang;
- Sport draagt bij aan een trotse, zelfbewuste samenleving.

De indicatoren van de mate waarin de bouwstenen worden gerealiseerd bestaan uit drie indices:

- de Physical Activity Level (gezonde samenleving)
- de Sport-for-all index; (sociale samenleving)
- de Sport-aan-de-top index. (trotse, zelfbewuste samenleving)

Deze drie indices verwijzen naar de drie pijlers van het sportbeleid, Bewegen, Meedoen en Presteren. De verschillende indices samen vormen de Barometer Nederland Sportland. In dit verband moet ook worden genoemd de Nederland Sportland-ambitie van NOC*NSF die is ingebed in het meeromvattend Olympisch Plan 2028. Het Olympisch Plan formuleert een vijftal bouwstenen die tezamen Nederland Sportland moeten vormgeven. Het realiseren van Nederland Sportland betekent dat sport structureel een belangrijke plaats in de samenleving inneemt en dat Nederland in staat is om een bid uit te brengen voor de Olympische Spelen 2028. Het zijn deze twee doelstellingen die centraal staan in het Olympisch Plan. De uitwerking van de bouwstenen heeft raakvlakken met de VWS-barometer Nederland Sportland; informatie-uitwisseling en afstemming tussen VWS en NOC*NSF is daarom gewenst (zie ook hoofdstuk 6).

Schema 2 (blz. 41) geeft een overzicht van de barometer Nederland Sportland.

5.2 De Physical Activity Level index (PAL)

Deze index verwijst naar de eerste bouwsteen, de gezonde samenleving. De gezonde samenleving via sport wordt in deze index breed geoperationaliseerd als fysiek actief zijn. De PAL-index is een graadmeter van de mate waarin personen gedurende 24 uur fysiek actief zijn. Dit is de meest uitgebreide graadmeter van bewegen. De PAL wordt uitgedrukt in gemiddelde MET's, waarbij 1,0 MET overeenkomt met het rustmetabolisme. Zeer inactieve mensen scoren 1,2 en zeer actieve 2,5. De PAL-module wordt gevraagd bij 2.500 personen vanaf 4 jaar. Er is een vergelijking met Australië mogelijk. Verder wordt nagegaan of vergelijkingen met andere landen mogelijk zijn.

Op het moment van schrijven van dit rapport wordt nog gewerkt aan de analyse van de data van, onder meer, het jaar 2006. Een overzicht hiervan wordt opgenomen in de volgende rapportage.

5.3 De Sport-for-all index

Deze index wordt geoperationaliseerd via de mate waarin Nederlanders (autochtonen en allochtonen) deelnemen aan sport, lid zijn van een sportvereniging (meedoen aan de samenleving) en de mate waarin Nederlanders in de sport aan vrijwilligerswerk doen (inzet voor de samenleving). Hiernaast vindt er benchmarking met het buitenland plaats voor wat betreft de sportdeelname en het lidmaatschap van sportverenigingen. Deze cijfers worden vergeleken met ons omringende landen, België, Engeland, Duitsland, een aantal Scandinavische landen en Australië. De cijfers die hier genoemd worden zijn van 2003. De gegevens van 2006/2007 worden op dit moment vergaard.

5.3.1 Sportdeelname

In de nota *Tijd voor Sport* worden verscheidene beleidsdoelstellingen geformuleerd (zie hoofdstuk 2, 3 en 4), maar die betreffen niet of nauwelijks de deelname aan sport zelf. Eerder wordt ingezet op het creëren van voorwaarden die het burgers mogelijk moeten maken om zelf te kiezen voor sport (VWS 2005a). Hier wordt de sportdeelname in het algemeen beschreven.

Resultaatbepalingen

De deelname aan sport dient in 2010 rond 70 procent te liggen, dit is vergelijkbaar met de deelname in 2003.

Voortgang

Volgens de AVO gegevens in *Rapportage Sport 2006* (Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006) ligt het percentage Nederlanders van 6 tot 79 jaar dat in 2003 aan sport doet op 69 procent.

Tabel 5.1 Sportdeelname

	Realisatie 2003	Doelstelling 2010
Percentage sportdeelname Nederlandse bevolking van 6-79 jaar	69	70

5.3.2 Lidmaatschap sportverenigingen

In de jaren negentig lieten zowel de AVO-reeksen als de TBO- en de POLS-reeksen dalingen zien in het aandeel van de bevolking dat lid is van ten minste één sportvereniging (*Rapportage Sport 2006*). In de meest recente periode lijkt aan die dalende lijn een einde te zijn gekomen.

Resultaatbepaling

Het percentage van de bevolking dat lid is van een sportvereniging ligt in 2010 op minstens 36 procent. Verder dient het lidmaatschap van sportverenigingen een afspiegeling te zijn van de Nederlandse bevolking.

Voortgang

Volgens de AVO gegevens in *Rapportage Sport 2006* (Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006) ligt het percentage Nederlanders van 6 tot 79 jaar dat in 2003 lid is van een sportvereniging op

36 procent. Gekeken naar de sportende bevolking, blijkt dat het percentage lidmaatschappen afneemt. In 2003 is nog 53 procent van de sportende bevolking lid van een sportvereniging. Voor verschillen naar opleidingsniveau, inkomen, etniciteit en het wel of niet hebben van een beperking geldt dat die tussen 1999 en 2003 niet beduidend kleiner zijn geworden. Ook in 2003 doen zich nog duidelijke sociale verschillen voor in de sport. Alleen de verschillen in sportdeelname naar etniciteit zijn tussen 1999 en 2003 wat verkleind (Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006).

Tabel 5.2 Lidmaatschap sportverenigingen

	Realisatie 2003	Doelstelling 2010
Percentage Nederlandse bevolking 6-79 jaar lid van sportvereniging	36	36
Percentage sportende bevolking lid van sportvereniging	53	53

5.3.3 Vrijwilligerswerk

Volgens *Rapportage Sport 2006* (Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006) bestaan over vrijwilligerswerk in de sport twee langlopende tijdreeksen: de reeks Tijdsbestedingsonderzoeken (TBO) van het SCP en de reeks Leefsituatieonderzoeken (LSO, DLO, POLS) van het CBS. De reeks van het CBS laat de meest recente cijfers zien. Hieruit blijkt dat het percentage vrijwilligers in de sport sinds eind jaren tachtig schommelt rond de 13 à 14 procent. Hoewel dit percentage redelijk stabiel blijft, blijkt uit *Rapportage Sport 2006* dat het aandeel sporters behoorlijk is toegenomen. Per saldo bleef de ontwikkeling in het aandeel vrijwilligers in de sport wat achter bij de ontwikkeling in de sportdeelname.

In het AVO'03 van het SCP zijn voor het eerst ook vragen gesteld over vrijwilligerswerk in de sport en daarbuiten. Van deze laatste gegevens wordt in het onderstaande gebruik gemaakt.

Resultaatbepalingen

De omvang van het vrijwilligerswerk in de sport is in 2010 vergelijkbaar met dat van 2003. Verder houdt het aantal vrijwilligers in de sport gelijke tred met de ontwikkeling van het ledenaantal per sporttak.

Voortgang

Volgens de AVO gegevens in *Rapportage Sport 2006* (Breedveld & Tiessen-Raaphorst 2006) verricht 11 procent van de bevolking van 16 jaar en ouder vrijwilligerswerk in de sport, een vergelijkbaar percentage met dat uit het CBS onderzoek. Van de mensen die sporten en geen lid zijn van een vereniging, is 27 procent betrokken bij vrijwilligerswerk binnen de sport. Daarnaast doet 40 procent van de leden van een sportvereniging, wel vrijwilligerswerk binnen de sport. Het percentage sportvrijwilligers is de laatste jaren stabiel (bij een groeiend aantal sporters).

Tabel 5.3 Vrijwilligerswerk

	Realisatie 2003	Doelstelling 2010
vrijwilligers in de sport	11%	11%
sportende vrijwilligers in verenigingsverband	40%	40%
sportende vrijwilligers in niet-verenigingsverband	27%	27%

5.3.4 Nederland en het buitenland

Om Nederland als sportland te kunnen aanstellen, is het van belang om het te kunnen vergelijken met andere landen. Nederland kan gerangeerd worden op basis van sportdeelname en lidmaatschap ten opzicht van eerder genoemde landen.

Resultaatbepalingen

Nederland scoort hoog bij benchmarking sportdeelname met het buitenland.

Voortgang

Uit de Eurobarometer (European Commission 2004) blijkt dat er door meer dan de helft (52%) van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder maandelijks gesport wordt. Nederland behoort met dit percentage tot de top 5 in de Europese Unie (met Australië erbij). De Scandinavische landen Finland en Zweden zijn de uitschieters hier (76 resp. 72%). Ook Australië staat hoog in de lijst met sportdeelname (66%). Het gemiddelde van de populatie in de 25 EU lidstaten ligt op 40 procent. In de onderstaande tabel is een selectie gemaakt van sportdeelname in EU lidstaten.

Tabel 5.4 Percentage van de populatie van 15 jaar en ouder dat minstens één keer per maand aan sport doet

	% sportdeelname 2004/2005
Finland	76
Zweden	72
Australië	66
Denemarken	53
Nederland	52
België	43
Engeland	45
Duitsland	39
EU 25	40

Bron: European Commission, 2004; Australian Bureau of Statistics, 2007

Uit dezelfde Eurobarometer blijkt dat in de EU sport gemiddeld veel wordt beoefend op andere plaatsen (51%) dan een sportvereniging (16%), fitnesscenter (15%), sportcenter (11%) of school/universiteit (6%). Wanneer alleen wordt gekeken naar het lidmaatschap van sportverenigingen, blijkt dat er in Nederland (34%) meer dan gemiddeld in de EU de sport wordt beoefend bij een sportclub. Nederland is hierbij koploper zoals tabel 5.5 weergeeft.

Tabel 5.5 Percentage van de populatie dat lid is van een sportvereniging

	% lidmaatschap sportvereniging 2004/2005
Nederland	34
Australië	28
Denemarken	28
Duitsland	25
EU 25	16

Bron: European Commission, 2004; Australian Bureau of Statistics, 2007

Verder blijkt uit een vergelijking tussen de Eurobarometers van 1983, 1987, 1998, 2002, 2003 en 2004 (Van Bottenburg e.a. 2005) dat het lidmaatschap van sportverenigingen in de EU een stijgende lijn laat zien voor een aantal landen, waaronder Nederland. Ook blijkt het percentage jeugd dat sport beoefent bij een sportvereniging stabiel te zijn gebleven over de laatste twintig jaar. Hoewel de Eurobarometer om de paar jaar wordt gehouden, zijn er geen cijfers na 2004 beschikbaar over sport dan over 2004. Er zijn momenteel wel internationale cijfers van leden van sportbonden over 2006 bekend, waarmee het percentage lidmaatschap van sportverenigingen wordt berekend. Desalniettemin zijn deze cijfers (nog) niet gecontroleerd op betrouwbaarheid, waardoor deze hier niet worden gepubliceerd.

Uit een ander Europees onderzoek (European Social Survey 2002) blijkt tevens dat in Nederland het grootste percentage van de populatie participeert in een sport- of outdoorvereniging. Hier wordt Nederland wel op de voet gevolgd door Denemarken, Zweden en de omliggende landen.

Tabel 5.6 Percentage van de populatie dat participeert in een sport- of outdoorvereniging

	% participatie in sport/outdoorvereniging
Nederland	25
Denemarken	24
Zweden	23
België	23
Groot-Brittannië	23
Duitsland	21
Finland	12

Bron: European Social Survey, 2002

5.4 De Sport-aan-de-top index

De trotse, zelfbewuste samenleving door sport wordt in deze index geoperationaliseerd als de mate waarin sport een rol speelt bij het trots zijn op Nederland, de kijkdichtheid naar Nederlandse topsport op televisie en Nederlandse sportprestaties in de internationale sportwereld.

5.4.1 Trots op Nederland door sportprestaties

In 2004 is het International Social Survey Programma uitgevoerd waarin namens Nederland het SCP in participeerde. In dit survey werd naar de redenen gevraagd waarom mensen (16 jaar en ouder) trots zijn op Nederland. Onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 5.7 Redenen waarom mensen trots op Nederland zijn in % van de bevolking van 16 jaar en ouder, 2004

Redenen	% bevolking
Sportprestaties	83
Wetenschap- en technologieprestaties	82
Geschiedenis van het land	76
Kunst- en cultuurprestaties	72
Sociale zekerheidsysteem	71
Democratie	69
Economische prestaties	63
Gelijke behandeling van groepen in het land	51
Politieke invloed in de wereld	40

Bron: VWS, 2005a (ISSP 2004)

Sportprestaties staan bovenaan de lijst met redenen waarom Nederlanders trots zijn op hun land, op de voet gevolgd door wetenschap- en technologieprestaties.

Tot nu toe is deze vraag in nieuw ISSP-onderzoek niet herhaald en is het onduidelijk of deze vraag in de komende jaren weer wordt gesteld.

NOC*NSF heeft in het kader van de Top 10 ambitie een nieuwe methode ontwikkeld om de actuele plaats van Nederland op de lijst van beste sportlanden ter wereld te berekenen (NOC*NSF 2007f). In deze nieuwe definitie van de Top 10 ambitie wordt verder gekeken dan de Olympische prestaties. In navolging van Engeland en Canada (World Sport Nations Index) wil de sportkoepel gaan kijken naar de prestaties op alle medaille events binnen alle Categorie 1 Topsportonderdelen van NOC*NSF. In totaal zijn dit ruim 800 medaille events waar de prestaties van alle landen die deel hebben genomen aan de betreffende wereldkampioenschappen (WK) gemeten kunnen worden. Hierbij wordt gekeken naar de Top 8, waarbij ieder land in de Top 8 een bepaald aantal punten krijgt. Hierbij geldt, hoe hoger een land eindigt in een medaille event, hoe meer punten zij krijgt (10, 8, 6, 5, 4, 3, 2, 1 punt(en)). De berekeningen worden gemaakt op grond van het meest recente WK dat is gehouden in de betreffende sport. In een Olympisch jaar worden de WK's vervangen door de uitslagen van de Olympische Spelen. Ook per (Categorie 1) Topsportonderdeel kan zo worden vastgesteld wat de plaats van Nederland is.

NOC*NSF bekijkt of deze meetmethode in de toekomst gehandhaafd blijft. Eind 2007 zal gecommuniceerd worden waar Nederland zich bevindt op de wereldranglijst van sportprestaties. Op dit moment staat Nederland Olympisch gezien op een 12de plaats. In totaliteit behalen wij een 9^e positie.

Tabel 5.8 Prestatie-indicatoren

Indicator ¹	Waarde	Peildatum	Streefwaarde 2007	Streefwaarde lange termijn
Positie van Nederland in de topsport landenklassering	9e	najaar 2007	Positie bij eerste tien	Positie bij de eerste tien (2010)

¹ Deze prestatie-indicator geeft aan in hoeverre Nederland erin slaagt om zich te scharen bij de top tien van topsportlanden. Deze indicator is in ontwikkeling bij NOC*NSF en betreft de bovenstaande beschrijving ervan. Deze indicator kan jaarlijks gemeten worden.

5.4.2 Kijkcijfers sport op televisie

Het tweede onderdeel van de Sport-aan-de-top index betreft de mate waarin de Nederlander sport op televisie kijkt. Sport op televisie bestaat voor het grootste deel uit topsport. Het kijkgedrag verwijst naar de mate waarin de Nederlander geïnteresseerd is in topsport, waaronder de prestaties van de Nederlandse topsporters. Het monitoren hiervan laat zien of deze interesse voor topsport (en de trots die hieraan mogelijk wordt ontleend) toeneemt of afneemt in de periode 2006-2010.

Al jarenlang kennen sportprogramma's, met name voetbal, schaatsen en in toenemende mate ook darts, hoge kijkdichtheidscijfers. In de monitoring gaan we voor de periode 2006-2010 na het aantal uren dat de Nederlander kijkt naar sport, uitgesplitst naar voetbal en overige sport, en in relatie tot de totale kijktijd. Ook worden de sportprogramma's met de hoogste kijkdichtheid bijgehouden.

Onderstaande tabel geeft een algemeen beeld van de kijktijd van de Nederlander, uitgesplitst naar verschillende genres.

Tabel 5.9 Verdeling kijktijd 2006 in % (per dag) naar programmagenre, 6 jaar en ouder

	Info	Fictie	Amusement	Sport	Muziek	Kind	Totaal
Publieke omroep	46,3	9,1	11,1	25,7	2,5	5,4	100,0
RTL Nederland	40,9	32,4	18,4	7,8	0,2	0,3	100,0
SBS	33,2	46,5	9,4	9,9	0,3	0,7	100,0
Tien	11,0	15,8	36,0	36,7	0,6	0,0	100,0
MTV Networks	8,9	5,9	8,3	0,1	21,4	55,3	100,0
Discovery Networks	96,6	0,0	2,1	1,2	0,0	0,0	100,0
Totaal	40,3	23,4	11,9	15,4	2,0	6,9	100,0

Bron: Stichting KijkOnderzoek, 2006

Door de Nederlander wordt het meeste gekeken naar informatieve programma's, gevolgd door fictie. Sport volgt op de derde plaats. Dit geldt voor alle zenders bij elkaar. Kijken we naar de zenders van de publieke omroep, die veruit de meeste sport uitzenden, dan staat sport op de tweede plaats na de informatieve programma's.

Voor wat betreft programma's met de hoogste kijkdichtheid staat sport bovenaan. In 2006 waren de drie meest bekeken programma's drie WK-wedstrijden van het Nederlands elftal. De

top 25 van de meeste bekeken programma's wordt gedomineerd door sportuitzendingen. Dit beeld is echter niet representatief omdat 2006 een bijzonder sportjaar was met de Olympische Winterspelen en het WK voetbal. De metingen in de jaren 2007-2010 laten waarschijnlijk een ander beeld zien.

Tabel 5.10 Top 25 meest bekeken programma's in 2006, 6 jaar en ouder

Positie	Datum	Programma	Zender	KDH	Kijkers x 1.000
1	25-jun	Voetbal WK Portugal-Nederland	Ned 2	54,8	8252
2	21-jun	Voetbal WK Nederland-Argentinië	Ned 2	50,9	7667
3	16-jun	Voetbal WK Nederland-Ivoorkust	Ned 2	47,4	7136
4	9-jul	Voetbal WK Italië-Frankrijk	Ned 2	36,6	5512
5	11-jun	Voetbal WK Servië Montenegro-Nederland	Ned 2	36,2	5442
6	19-feb	Schaatsen OS 1000 mtr dames	Ned 2	31,3	4718
7	19-feb	Schaatsen OS	Ned 2	30,6	4601
8	18-feb	Schaatsen OS 1000 mtr heren	Ned 2	29,8	4493
9	12-feb	Schaatsen OS 3 km dames	Ned 2	29,8	4493
10	22-feb	Schaatsen OS 1500 mtr dames	Ned 2	27,2	4096
11	15-jan	Darts WK Lakeside Finale	SBS 6	27,0	4063
12	11-feb	Schaatsen OS 5 km heren	Ned 2	26,8	4039
13	4-jul	Voetbal WK Duitsland-Italië	Ned 2	25,9	3893
14	14-jun	Voetbal WK Duitsland-Polen	Ned 2	25,6	3861
15	25-jun	Studio Sport Zomer	Ned 2	25,1	3772
16	4-jun	Voetbal EKJ Nederland-Oekraïne	Tien	24,7	3719
17	25-feb	Schaatsen OS 5 km dames	Ned 2	24,3	3663
18	5-jul	Voetbal WK Portugal-Frankrijk	Ned 2	23,8	3583
19	27-mei	Voetbal VR Nederland-Kameroen	SBS 6	23,7	3568
20	11-okt	Voetbal EK KW Nederland-Albanië	SBS 6	23,3	3508
21	11-mrt	Idols uitslag	RTL 4	22,9	3447
22	24-jun	Voetbal WK Argentinië-Mexico	Ned 2	22,6	3405
23	21-feb	Schaatsen OS 1500 mtr heren	Ned 2	22,4	3371
24	17-mei	Voetbal CL FC Barcelona-Arsenal	Ned 2	21,4	3216
25	13-feb	Schaatsen OS 500 mtr heren	Ned 2	21,2	3192

Bron: Stichting KijkOnderzoek, 2006

Om inzicht te krijgen in de interesse van de Nederlander in andere sporten dan voetbal is gekeken naar de kijktijd naar voetbalreportages en overige sportreportages. Voetbalreportages zijn geheel of gedeeltelijke verslagen van voetbalwedstrijden of voetbalevenementen. Overige sportreportages zijn geheel of gedeeltelijke verslagen van andere sportwedstrijden dan voetbal. Voor 2006 ontstaat het volgende beeld.

Tabel 5.11 Kijktijd in minuten per jaar naar sportreportage 2006, 6 jaar en ouder

Reportage	Publieke omroep	RTL Nederland	SBS	Tien	MTV Networks	Discovery Networks	Totaal aantal minuten per jaar
Voetbalreportage	1772,6	185,2	289,3	917,3	0,0	0,0	3114,4
Overige sportreportage	2158,8	170,3	564,9	0,7	1,2	5,6	2901,1
Totaal sportreportage	3881,3	355,3	854,1	918	1,2	5,6	6015,5

Bron: Stichting KijkOnderzoek, 2007

Schema 2 geeft een overzicht van de bovengenoemde indicatoren.

Schema 2 Barometer Nederland Sportland

Ambitie	Indicatoren	Doelstellingen	Meten + benchmarken
Nederland is een sportland Bouwstenen <ul style="list-style-type: none"> Sport draagt bij aan een gezonde samenleving Sport draagt bij aan een sociale samenleving Sport draagt bij aan een trotse, zelfbewuste samenleving 	Physical Activity Level-index <i>Sport en bewegen</i> <ul style="list-style-type: none"> Fysieke activiteit van de NL-bevolking Sport-for-all index <i>Meedoen aan de samenleving (via sport)</i> <ul style="list-style-type: none"> Lidmaatschap sportverenigingen algemeen Lidmaatschap van allochtone jeugd van sportverenigingen Lidmaatschap autochtonen van sportverenigingen Inzet voor de samenleving <ul style="list-style-type: none"> Vrijwilligerswerk in sport Sport-aan-de-top index <i>Trots op de samenleving (via sport)</i> <ul style="list-style-type: none"> Redenen waarom mensen trots op NL zijn Kijkdichtheid NL-topsport Internationale sportprestaties 	<ul style="list-style-type: none"> Toename van het PAL-level NL-bevolking in periode 2006 – 2010 PAL-level NL houdt gelijke tred met PAL-level Australië Sportdeelname in 2010 rond 70%. Lidmaatschap sportverenigingen is in 2010 vergelijkbaar met cijfers 2003. Lidmaatschap sportverenigingen is afspiegeling NL bevolking (geen achterstand allochtonen, lager opgeleiden en lagere inkomens) Omvang vrijwilligerswerk in de sport is in 2010 vergelijkbaar met 2003. Aantal vrijwilligers in de sport houdt gelijke tred met ledenaantallen naar sporttak. NL scoort hoog bij benchmarking sportdeelname met buitenland. Sportprestaties zijn belangrijkste redenen voor mensen om trots op NL te zijn Stijgend aantal kijkers naar Nederlandse topsport op televisie NL behoort tot top-10 internationale sportwereld 	OBIN Benchmark met Australië AVO en RSO AVO en RSO AVO en RSO CBS, Statistiek Sportorganisaties Mogelijk aanvullend onderzoek COMPASS, data Nationale Sport Federaties in buitenland. ISSP, uitgevoerd door SCP + aanvullend onderzoek in 2008, 2010. Kijkcijfers sport op televisie, NOS/KLO. NOC*NSF Topsport index NOC*NSF Olympische index

6. Slotbeschouwing

In deze slotbeschouwing wordt teruggekeken op de dataverzameling in de voorgaande hoofdstukken. Er wordt stilgestaan bij een aantal wijzigingen, onduidelijkheden en lacunes op onderdelen van de uitvoering van de nota. Hieraan zal in de voorbereidingen voor de volgende tussenmeting extra aandacht worden besteed.

Pijler Bewegen

Nationaal Actieplan Sport en Bewegen

In de Beleidsbrief Sport die in het najaar van 2007 is uitgebracht door het ministerie van VWS, zijn enkele aanpassingen gedaan aan de resultaatafspraken die in 2005/2006 zijn opgesteld. Deze aanpassingen houden in dat percentages in doelstellingen zijn aangescherpt. Dit geldt met name voor de doelstellingen op het terrein van de beweegnorm voor volwassenen en jongeren. De achtergrond hiervan is dat het realiseren van de beweegnorm voor volwassenen op grond van in 2007 beschikbare gegevens (voor) op het schema lag, waardoor de resultaatafspraken werden opgehoogd, weliswaar met het verschuiven van het peiljaar van 2010 naar 2012.

Alliantie School en Sport samen sterker

Kijkend naar de gegevens die bij het programma Alliantie School en Sport samen sterker worden genoemd, is het niet duidelijk waarom voor 2010 gestreefd wordt naar 90 procent sportgeoriënteerde scholen. Er worden erg grote sprongen gemaakt: van 8 procent in 2006/2007 naar 90 procent in 2010. Het is niet realistisch te veronderstellen dat dit percentage in vier jaar tijd kan stijgen tot 90%, waarbij bovendien onduidelijk is bij de 90% welke definitie van sportgeoriënteerde scholen wordt gehanteerd. Verschillende instanties (o.a. Alliantie School en Sport, KVLO) geven verschillende definities aan een sportgeoriënteerde school. Het meten van deze scholen wordt hierdoor bemoeilijkt. Niettemin stelt de TCBA dat er modellen mogelijk zijn die een (grootschalig) gezamenlijk vijfdaags sportaanbod mogelijk maken waarbij in alle gevallen substantiële investeringen in kader en accommodaties noodzakelijk zijn. Het is aan te bevelen om in nader onderzoek de financiële consequenties van deze modellen door te rekenen, zoals ook de TCBA concludeert. Daarnaast is het aan te bevelen om het onderzoek van DSP en Sardes te herhalen, bijvoorbeeld in 2010 om het buitenschools sport- en beweegaanbod c.q. het aantal sportgeoriënteerde scholen te monitoren.

Vanaf 2008 zet VWS in het kader van School en sport sterk in op het invoeren van de combinatiefuncties. De doelstelling luidt dat er 2.500 combinatiefuncties in 2010 zijn gerealiseerd in de G31 gemeenten. Deze impulsdoelstelling is een voortzetting van de doelstellingen van de Alliantie. Het is aan te bevelen om bijvoorbeeld in 2008 en 2010 te monitoren in welke mate de combinatiefuncties in de G31 gemeenten zijn gerealiseerd. Aangesloten kan worden bij de monitoringactiviteiten van VNG op dit terrein. Daarbij dient dan wel duidelijkheid te worden verkregen over wat precies de VNG-monitor en evaluatie inhoudt. Gaat het hierbij om een procesevaluatie of (ook) om een output en outcome evaluatie? Indien hierover duidelijkheid bestaat, kan besloten worden of er nog aanvullende monitoring en evaluatie moet plaatsvinden. Daarnaast is het aan te bevelen om op korte termijn zicht te hebben over de wijze waarop de ambitie van 3000 sterke sportverenigingen wordt gemonitord en geëvalueerd.

Pijler Presteren

Top-10 ambitie

Het evenementenbeleid ondersteunt de Top-10 ambitie. In het kader van de Top-10 ambitie zijn er verschillende definities waarmee wordt berekend op welke positie Nederland zich bevindt in de topsport landenklassering. NOC*NSF heeft een nieuwe definitie opgesteld, zodat er uiteindelijk één formule is voor het berekenen van deze positie. Maar ook deze definitie wordt waarschijnlijk nog aangepast. VWS neemt de definitie van NOC*NSF over. Een definitieve meetmethode komt naar verwachting in 2008 gereed, zodat de prestatie-indicator volledig kan worden ingevuld.

Trots op Nederland door sport

Het ISSP onderzoek bevat gegevens over de relatie sportprestaties en trots op Nederland voor 2003/2004. Onduidelijk is of deze meting wordt herhaald. In 2008 wordt nagegaan in hoeverre het reëel is te verwachten dat deze meting nog een keer plaatsvindt en wordt ook onderzocht welke bronnen eveneens bruikbaar zijn om de relatie tussen sportprestaties en trots te leggen. Daarbij wordt onder meer aansluiting gezocht bij het onderzoeksprogramma *Topsport, nationale trots en uitstraling* van het Mulier Instituut dat zich richt op de relatie tussen topsportprestaties, trots/prestige en gedragseffecten. Dit onderzoek kan antwoord geven op de vraag in hoeverre de Nederlander trots ontleent aan sportprestaties en op welke manier deze trots tot uiting komt (gedragseffecten). Het is aan te bevelen een aantal vragen over topsport en nationale trots te laten meedraaien in bestaande grootschalige, landelijk representatieve onderzoekspanels.

Nederland Sportland

Zowel VWS als NOC*NSF hebben de doelstelling Nederland Sportland gedefinieerd. Ieder hanteert daarbij een eigen operationalisatie in termen van projecten en subdoelstellingen. Vanuit het perspectief van gescheiden verantwoordelijkheden vormt dit geen probleem. Wel is het aan te bevelen om elkaar op korte termijn te informeren over beide trajecten en onder meer na te gaan in hoeverre men kennis en informatie kan uitwisselen en op welke manier men beide doelstellingen het beste extern kan communiceren.

7. Literatuuropgave

Alliantie School en Sport (2006). *Implementatieplan 2005/2006 2006/2007 2007/2008*, Den Haag: Alliantie School en Sport.

Australian Bureau of Statistics (2007). *Participation in Sports and Physical Recreation, Australia 2005-06*, Belconnon: Australian Bureau of Statistics.

Bakker, I., Vries, S. de, Bekkema, N., Kleine Velderman, M. & Hopman-Rock, M. (2007). *Evaluatie van de BOS-impuls: verkennend onderzoek met betrekking tot de achterstandsgebieden leefbaarheid, sociale samenhang en overlast en tevredenheid, samenwerking en continuering*, Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.

Bottenburg, M. van, Rijnen, B. & Sterkenburg, J. van (2005). *Sports participation in the European Union. Trends and differences*, 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Breedveld, K. & Tiessen-Raaphorst, A. (2006). *Rapportage Sport 2006*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Capaciteitsorgaan (2007). *Behoeftebepaling sportartsen. Basiselementen voor nu en straks, kwantitatieve aspecten van de beroepsgroep*, Utrecht: Stichting Capaciteitsorgaan voor medische en tandheelkundige vervolgoopleidingen.

Dopingautoriteit, www.dopingautoriteit.nl.

Duijvestijn, P. (2007). *De sociale infrastructuur van de 40 'krachtwijken' in beeld. Quick Scan Welzijn, Sport, Cultuur, Onderwijs en Zorg*, Amsterdam: DSP-groep.

European Commission (2004). *The Citizens of the European Union and Sport*, Special Eurobarometer 62.0 213. TNS Opinion and Social c/o EOS Gallup Europe.

European Social Survey (2002). Central Co-ordinating Team. Centre for Comparative Social Surveys. London: City University.

Frelier, M., Nuijten, S. & Breedveld, K. (2007a). *Meedoen allochtone jeugd door sport. Stand van zaken per 1 juni 2007*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Frelier, M., Hoekman, R. & Breedveld, K. (2007b). *Voorstel monitor integratie door de sport. Meedoen allochtone jeugd door sport*, W.J.H. Mulier Instituut (intern document).

Heuvel, M. van den (2007). *Evaluatie en monitoring VWS-nota Tijd voor Sport. Instrumentontwikkeling en plan van aanpak, 2006-2010*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Hildebrandt, V., Ooijendijk, W. & Hopman-Rock, M. (2007). *Trendrapport Bewegen en Gezondheid 2004/2005*, Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.

Janssens, J. & Heuvel, M. van den (2006). *Organisatorische integratie. Evaluatie beleid 2001-2006*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Jepma, IJ. & Vegt, A.L. van der (2006). *Aandacht voor sport en bewegen in het basis- en voortgezet onderwijs*, Utrecht: Sardes.

Kooiker, S.E. (2006). *Jeugd met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2006*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Lagendijk, E. (2006). *'School en sport' samen werken. Rapportage van de kwalitatieve analyse in het kader van de Brede Analyse 'School en sport, samen sterker'*, Amsterdam: DSP-groep.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2005a). *Tijd voor Sport - bewegen, meedoen, presteren*, Den Haag: Ministerie van VWS.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2005b). *Samen voor Sport. Uitvoeringsprogramma van de kabinetsnota 'Tijd voor Sport - bewegen, meedoen, presteren'*, Den Haag: Ministerie van VWS.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007e). *Aankondiging Impuls brede scholen, sport en cultuur*, Den Haag: Ministerie van VWS.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2007). *Actieplan Krachtwijken. Van Aandachtswijk naar Krachtwijk*, Den Haag: Ministerie van VROM.

NOC*NSF (2006). *Fluitend het veld op! Subsidieaanvraag voor de gezamenlijke aanpak Masterplan Arbitrage 2006-2010*, Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2006). Topsporters mogen meer verdienen,
<http://www.nocnsf.nl/content/nieuwsartikelen/vereniging/234950?channel=vereniging>

NOC*NSF (2007a). Gezond aan de top beoogt betere sportmedische zorg,
<http://www.nocnsf.nl/nocnsf/publicaties/220128/2820640/3935527/3935693//?channel=nocnsf>

NOC*NSF (2007b). Kick-off 'Proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden'
<http://www.sport.nl/content/nieuwsartikelen/vereniging/2974816?channel=vereniging>

NOC*NSF (2007d). Academie voor Sportkader officieel van start,
<http://www.sport.nl/content/nieuwsartikelen/nocnsf/2977656?channel=nocnsf>

Ronde, T. de, Felix, J., Steeman, D. & Slootman, K. (2007). *Imago-onderzoek arbitrage in de sport*, Amsterdam: Motivaction International B.V.

Sardes (2006) *Aandacht voor sport en bewegen in het basis- en voortgezet onderwijs*. Utrecht.

Simons, M., Verheijden, M.W. & Hildebrandt, V.H. (2007). Sporten via het werk raakt in. *Arbo Visie*, 7, pp 34-36.

Stichting KijkOnderzoek (2006), *Jaarrapport 2006*. Amstelveen: Stichting KijkOnderzoek.

Stichting KijkOnderzoek (2007), *kijkcijfers sport van 01-01-2006 t/m 31-12-2006*.

Teulingen, Y.A.M. van (2007). *Rapportage monitor 1^e en 2^e tranche tijdelijke stimuleringsregeling Buurt, Onderwijs en Sport*, Utrecht: Berenschot.

Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2007). *Een gele kaart voor de sport. Een quick scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Tijdelijke Commissie Brede Analyse (2007). *Eindrapport - maart 2007*, Enschede: SLO.

ZonMw (2007). *Sport, Bewegen en Gezondheid*,
<http://www.zonmw.nl/nl/programma-s/alle-programma-s/sport-bewegen-en-gezondheid/>

8. Geraadpleegde personen

InnoSportNL (2007). Contactpersoon sport en innovatie, directeur Jan Willem van der Wal.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007a). Contactpersoon Erkenning Sportgeneeskunde, Maarten Koornneef.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007b). Contactpersoon Sportmedische Begeleiding, Helmie Ramakers en Ellen Kuiper.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007c). Contactpersoon Alliantie School en Sport samen sterker, Maurice Leeser.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2007d). Contactpersoon Sportkader, Bart Ooijen.

NOC*NSF (2007c). Contactpersoon Proeftuinen Nieuwe Sportmogelijkheden, Peet Mercus.

NOC*NSF (2007e). Contactpersoon Sportkader, Vanessa Loendersloot.

NOC*NSF (2007f). Contactpersoon Top-10 Ambitie, Erik-Jan Koers.